

РУСКА БУРСА 100 років

RUSKA BURSA
1908–2008

Горлиці 2008

РУСКА БУРСА
100 років

RUSKA BURSA
1908–2008

СТОВАРИШЫНЯ „РУСКА БУРСА” В ГОРЛИЦЯХ
STOWARZYSZENIE „RUSKA BURSA” W GORLICACH

РУСКА БУРСА
100 років

RUSKA BURSA
1908–2008

ГОРЛИЦІ
GORLICE
2008

Województwo
Małopolskie

Проект реалізуваний Projekt zrealizowano
при фінансовій допомозі przy wsparciu finansowym
Малопольского Воевідства Województwa Małopolskiego

ПРОЄКТ ОКЛАДИНКИ PROJEKT OKŁADKI
Павел Малецький Paweł Małecki

© Copyright by © Copyright by
Стоваришья „Руска Бурса” Stowarzyszenie „Ruska Bursa”
в Горлицях, 2008 w Gorlicach, 2008

ВЫДАВЦЯ WYDAWCA
Стоваришья „Руска Бурса” Stowarzyszenie „Ruska Bursa”
в Горлицях w Gorlicach

ISBN 978-83-88866-58-6

Наклад: 550 прим. Nakład 550 egz.

Склад, оправа і печатаня Łamanie, oprawa i druk
ПАНДІТ PANDIT
Краків, ул. Локетка 177 Kraków, ul. Łokietka 177

ЗМІСТ • SPIS TREŚCI

Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР	
З історії Руской Бурсы в Горлицях	7
Helena DUĆ-FAJFER	
Z historii Ruskiej Bursy w Gorlicach	17
Helena DUĆ-FAJFER	
From the history of the Gorlice Rusyn School Dormitory	27
Богдан ГОРБАЛЬ	
Симеон Пыж	37
Симеон ПЫЖ	
Горлицкій Бурсак	43
Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР	
Іван Желем	49
Іван ЖЕЛЕМ	
Вершы	55
Ярослав ЗВОЛІНСКІЙ	
Петро Феціца	57
Петро ФЕЦІЦА	
Повернути нам Руску Бурсу	61

З історії Руской Бурсы в Горлицях¹

Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Горлицка гімназія була основана в 1906 р. Для гідної часті лемківської молодіжы творило тото способніст вчыти ся ближе рідного села, што поменшало кошты утримання, давало можливіст довожыня жывности през родичів, частійшого одвіджування родины. Прото од початку в горлицкій гімназії вчыло ся гідні рускых (лемківскых) учеників. Спис вшиткых учеників той гімназії з кінця шкільного рока 1913/1914 реєструє 365 Поляків і 56 Русинів². Тота пропорція, даюча ок. 15% лемківскых учеників в школі утримала ся менше більше през дальшы роки, аж до II світової войны.

Од шістдесятих років XIX столітя в Галиції розвивала ся патріотично-педагогічно-соціальна інституція руской бурсы. Мала она велике значыня для формування ся свідомости і соціального складу руской інтелігенції. Дякуючы бурсам барз звекшыло ся чысло учеників гімназий хлопского походжыня. Будучы учениками польскых шкіл, в бурсах вчыли ся они рідной історії, языка, літературы, розвивали почутя патріотичных повинности. Бурсы давали ім мешканя, опіку, выживліня. Были барз важном інституційом в цілости розвитку нашої культуры, о чым свідчыт чысло і діяльніст знаменитых бурсаків: сандецкых — Івана Русенка, Ваня Гунянky, Михала Нестерака ци Горлицкых — Симеона Пыжа, Івана Желема, Петра Феціцы. Лемківскы патріоты, люде перспективічні думуючы о доли і будучности свого народу знали, же рускы

¹ В тым дописі використала ем в гідній мірі інформації з рукописного материялу *Из истории Руской Бурсы в Горлицях (по случаю 50-лѣтія основанія)* списаного през остатнього настоятеля Руской Бурсы, гімназійного професора, Р. Максимовича. Тоты материялы разом з інчыма документами Руской Бурсы передал проф. Максимович єдному з бурсаків, пану Петрови Феціці з Кракова. Тепер находят ся они в депозиті в пані Марії Чергоняк в Горлицях.

² Чысла з zostавлінь на кінци шкільного рока (*Księga pamiątkowa. 90 lat Gimnazjum i Liceum im. Marcina Kromera w Gorlicach 1906–1996*, с. 18)

бурси в тих містах, де сут гімназії, сут справом першой вагы і значыня. В Санчы руска бурса заложена была в 1998 р. Од 1901 р. істніла там тіж українська бурса. В обох сандецкых бурсах мешкало пред І світовом войним 110 лемківскых гімназистів. Прото зараз по основаню гімназії в Горлицях, лемківскы діяче-патріоты зачали думати і радити о бурсі в тым місті.

В 1908 р. розпочало свою діяльність офіційні зареєструване Общество Руска Бурса в Горлицях. Його цілю было заложыня і утримуваня бурси для лемківской молодежи, головні з горлицького і грибівського повітів. Серед його членів-основатели были м. ін.: о. Василій Курилло, о. Михаїл Юрчакевич, о. М. Дуркот, о. Григорій Максимович, о. Владимір Калужняцкій, Дамян Бубняк, Григорій Галь. В 1909 р. Общество мало уж свій плянтровий будынок, сад і пару гектарів землі при улици Сенкевіча 24 в Горлицях. Придбання того маєтку і поставліня будынку можливе было завдякы жертвам не лем патріотів з Лемковины, але тіж Лемків-емігрантів з Америки³. Захована фотграфія з 1909 рока документує, же в Бурсі мешкало товды уж 39 учеників. Серед них были: С. Пыж, Т. Войтович, Ядловскій, Вислоцкій, Бубняк, Сандович, братя Дуркоты, братя Хылякы. Сфотграфували ся они з членами-основателями Бурси і зо своїм настоятельом. До 1914 р. бурса функціонувала взірцьово. Близко 40 учеників-вихованків находило в ній за невеликом оплатом мешканя, выживліня, опіку вихователя, лекції співу, рідной історії, языка, культуры.

І світова война принесла добрі знаны репресії лемківской громадскости. Гарештуваня, Талергоф, судовы выроky сказуючы на смерт лемківскых хлопів і інтелігенцію — то факты, котры вписали ся чорныма буквами в історію Лемків. Вшиткы рускы інституції были позапераны, сконфіскувано громадскы маєткы. Як куратора маєтку Руской Бурси в Горлицях суд вызначыл адвоката дра Пшибильского (Поляка). Будынок бурси, подібні як ціле місто, был міцно знищений в 1915 р., в битві під Горлицями. В 1917 р. о перенятя маєтку бурси старали ся священикы українофілі, што піддало адвокатуви Пшибильскому думку о выкорыстаню той ситуації для своей цілі. Прібувал переконати членів заряду Бурси, жебы му продали маєток, бо і так го переймут українофілі. Коли єднак тоты рішучо одмовили, адвокат зрюк ся кураторства передаючы го адвокатуви Міллетови і выступил о проданя му маєтку. 28 червця

³ Згідно з деякыма непотвердженыма през мене в жадных джерелах інформаціями скоре придбання през Общество Руска Бурса в Горлицях так великого маєтку было можливе дякуючы свойого рода політичному укладови. Дідич Сяр, Длугош, дарувал Лемкам поле і быти може даякы грошы на поставліня будынку, взамін за голосы в выборах до Сейму. Того рода дипломация лемківскых патріотів свідчыла бы о їх дозрілости, консолідації і фактычным політичным значыню рускых выборців.

Управа і вихованкове Бурси, 1938
Zarząd i wychowankowie Bursy, 1938
Dormitory Board and dorm children, 1938

Управа і вихованкове Бурси, 1938
Zarząd i wychowankowie Bursy, 1938
Dormitory Board and dorm children, 1938

Ученики Горлицкой Гімназії, 1935
 Uczniowie Gimnazjum w Gorlicach, 1935
 Secondary school pupils in Gorlice, 1935

Вихованкове і настоятелі Бурси, 1935
 Wychowankowie i dyrekcja Bursy, 1935
 Rusyn Dormitory children and management, 1935

Вихованкове Руской Бурсы зо своїм настоятельом Романом Максимовичом, 1935/1936
 Wychowankowie Ruskiej Bursy z dyrektorem Romanem Maksymowiczem, 1935/1936
 Rusyn Dormitory children with head master Roman Maksymowicz, 1935/1936

Група гімназистів пред будынком бурсы, 1935/1936
 Grupa gimnazjalistów przed budynkiem bursy, 1935/1936
 A group of secondary school pupils in front of dormitory, 1935/3

Бурсацка „родина”, 1936/1937
 Grono „bursaków”, 1936/1937
 A circle of “Dormers”, 1936/1937

Петро Феціца учытелюе в лемківскым селі Радоцина
 Petro Fecica jako nauczyciel w łemkowskiej wsi Radocyna
 Petro Fecica who was a pupil at the Dorm, shown as a teacher in the Lemko village Radocyna

1918 р., по тайным добесідуваню ся, Міллет продал Пшибильському цілу бурсу за 60 000-корон (по рішучо заниженій ціні). Зараз тіж взяв ся за ремонтування будынку. Такій стан тырвал аж до 1921 р. Старий заряд не чул ся уповажнений до выступування о зверніня маестку, не было гроши на судовий процес, а предо вшыткым был то час, коли творила ся польска держава, а лемківскы патріоты заняты были політычнымы діяньми для будучости свого народу. Центром тых діянь была знана Руска Народна Республика Лемків во Фльоринці.

В 1921 р. група давных членів Бурси (Дамян Бубняк, Іван Качмарчык, Василій Малецкій) рішыла заложыти справу. 24 V 1921 р. покликано новий заряд в складі: Іван Качмарчык, Василій Малецкій, Дамян Бубняк, о. Владимир Калужняцкій, о. Іоанн Дуркот, А. Цісляк, Владимир Вахновскій, Григорій Галь. Справа судового процесу передана остала адвокату Кирилі Черлунчакевичови з Перемышля. Процес был долголітній, тяжкій і коштовний. Треба было затыгнути пожычку на його проведіння. По остаточным выграню справи в суді III інстанції, треба было звернути бывшому кураторови кошты ремонту і сплатити стары долги і процента од них. Жертвенным в тій ситуації вказали ся не лем члены Бурси, але тіж шыроky громадскы кругы Лемків в краю і в Америці. Завдякы тому в 1928 р. Общество могло переняти в своє посідання маесток Бурси, але обтяжений іщы долгами і незакінченим ремонтом будынку. Не было інчой рады, як продати част бурсацкой землі. Поволи купуваній был інвентар до бурси, потрібний до ей нормального функціонування.

Осіню 1931 р. наступила долго ждана хвиля. По сімнадцетьох роках перервы бурса зас приняла лемківскых учеників. Ожыли ей муры, зазвучала в них лемківска бесіда і пісня. На початку принято лем парунадцетьох хлопців, бо з огляду на тяжку фінансову ситуацію для бурсяных потреб занято лем партер, а плянтро вынанято льокаторови. З рока на рік еднак стан ся поліпшал. В 1933 р. льокатор выпровадил ся і бурса розмістила ся в цілым будынку. Наступило ей полне розквітніня. В 1936 р. нп. в бурсі мешкало і виховувало ся 43 учеників, з чого 22 ходило до народной школы, 20 до гімназіі і еден до фяховой школы. В бурсі вчыли руского языка, історії, співу. Бурсяны справы вело під руководством Выділу Общества двох настоятели: професор гімназіі, Роман Максимович і кандидат учительскій, Влодимір Скоморович. В будынку проведено генеральний ремонт, заінсталювано лазничкы, уряджено цінну бібліотеку, придбано радило-апарат; при будынку збудувано шпортовий пляц, ітд. Тоты інвестиції можливы были медже інчыма завдякы жертвам з Америки, котры привюз Семан Шкымба в 1938 р. Шторічні зберано тіж по селах горлицкого і ясельского повітів провіант для бурси. Душом і мотором діянь Общества были: Миколай Юрковскій (керovníк школы в Шквїртным). др Ярослав Сьокало, уытелі — Вислоцка і По-

лошынович, Дамян Бубняк, Вацилій Малецькій, Теодор Войтович, Іван Горбаль і інчы. Оплаты учеників были барз малы. Залежні од можливості родини выносили од 10 до 30 зл на місяц, а пару сирот корыстало з бурсы безплатні.

Фотографія з 1938 р., подібні як тота з 1909, увічнила настоятелів бурсы і 38 вихованків. Были то: Шевчык (Ждыня), Фучыло (Тылява), Кобаса (Мацина), Кондратич (Лося), Адамцьо (Смерековец), Забавскій (Сквiртне), Соболевскій — настоятель (Устя Руске), Феціца (Ганчова), Полошинович (Высова), Бубняк (Вапенне), Цідило (Перунка), Грацонь (Незнаєва), Галь (Лося), Пыж і Желем (Вапенне), Дзюбина (Гладышiв), Кляпка і Свягла (Тылява), Красносельович (Перегримка), Бабей і Кулянда (Лабова), Войнар (Чырна), Возняк (Долины), Маціевскій (Ізбы), Лаврик (Крениця), Гойсак (Высова), Горбаль (Бортне), Дзвончик (Кункова), Климко (Святкова), Кир (Лупків), Косар (Ганчова), Присташ (Сквiртне), Пирог (Лелюхiв), Кесерда і Шутереба (Смольник), Хомик (Боднарка), Сас (Лупків), Пырч (Смерековец), Клапик (Новиця). В цілости было 22 учеників з пов. Горлиці, 6 з пов. Новий Санч, 3 з пов. Ясло і Кросно, 4 з пов. Санок і Ліско. В тым было 35 хлопских сынів і 3 сынів сельской інтелігенціі. Як видно, горлицька бурса приняла в свої муры не лем учеників з горлицького повіту, але з цілой Лемковины. На жаль, сандецкiй бурсі не повело ся воскреснути по I світовiй войні, хоц стараня (головні о. Прислопского з Жегестова і Громосяка з Крениці) были не менше сильны як в Горлицях. Там еднак маєток был векший, положений в центрі міста і перенял го сам містскiй магістрат, што уж одбєрало надію на його поверніня Лемкам. Бурса в Горлицях остала єдином в межевойню руском бурсом на Лемковині і як така незаступлено выполняла свою важну патріотычну і виховуючу ціль.

В 1939 р. повторила ся історія з часу I світової войны. Дуже осіб, головні інтелігенціі, было арештуваных. Бурсу заняли Українці і газдували в ній през цілий час німецкой окупациі. По войні бурса не здоляла ся уж одродити. В роках 1945–1947, як відомо, выселено вшыткых Лемків — забракло правовитых газдiв. Рішыньом Політычно-Громадского Выділу Воевідского Уряду в Ряшові з дня 27 лютого 1950 р. розвязано і ліквідувано стоваришыня Общество Руской Бурсы в Горлицях, а рішыньом Окружного Уряду Ліквідацийного в Кракові з дня 14 XII 1950 р. бурса остала перенята на власніст польской державы як „маєток лишений през переселенців до Совітского Союзу“, а потім передана на ужыткування Загальному Шпытальови в Горлицях.

Сумно тепер там, де недавно так охотно вчлись і весело забавлялись нашы діти, цвіт руского народа.

— Так єст тепер. Чи на тым конец історіі горлицькой бурсы? Чи не верне она в законны руки хозайна — так тяжко покривдженого Лемка?

Тото звідання поставил в 1958 р. остатній настоятель Бурси, Роман Максимович. Днес, по дальших п'ятдесятьох роках, тото звідання ґфурт не нашло кінцьовой одповіді.

Коли лемківське жытя в горах зачало ся в мікро-скали одраджати, давны бурсаки і інчы культурны діяче памятали о значынню той передвоенной інституції для громадского жытя Лемковины. Як перший выступил о зверніня бурсяного маєтку Лемкам в вісемдесятьх уж роках Ансамбль Пісні і Танця „Лемковина“. В 1989 р. выступил тіж в тій самій справі Русиньскій Демократычний Круг Лемків „Господар“. Стараня підняло тіж Об'єднання лемків. Прото, же жадна з выступуючых організаций не могла удоводнити правного наступства (тзн. посіданя двох членів з попереднього заряду Бурси), вшыткы одповіді на їх стараня были одмовны.

Товды то в кругу осіб, котрым барз близкій был програм і ідея передвоенного Общества „Руска Бурса“, явила ся думка реактивуваня того Товаришыня. Дня 1 червця 1991 р. в Устю Горлицкым мала місце стріча членів-основатели, а радше одновители Товаришыня „Руска Бурса“ в Горлицях. Товаришыня реактивуване остало (хоц ґформальні не могла то быти реактивация, лем зареєструваня нового товаришыня) в опертю о вірні захований передвоенний статут. Внесок реєстраторскій остал зложений в Воевідскым Суді в Новым Санчы і рішыньом того суду з дня 22 жолтня 1991 р. Товаришыня было зареєструване. В першы роки діяльніст реактивуваного Товаришыня концентрувала ся на старанях о зверніня маєтку „Руской Бурси“, бо лем в опертю о тот маєток Товаришыня могло вести свою статутову діяльніст.

Осіню 1994 р. Загальний Шпыталь в Горлицях лишыл старий нефункційний будынок бурси і перенюс ся до ново поставленого шпытального комплексу. Товды Русиньскій Демократычний Круг Лемків „Господар“ і Ансамбль Пісні і Танця „Лемковина“ зрекли ся своїх старань о бурсяний маєток узнаючы за правовитого його спадкоємцю Товаришыня „Руска Бурса“ в Горлицях. Дня 31 ІІІ 1995 р. в Рейоновым Уряді в Горлицях была підписана умова ужычыня помедже др Анджейом Вельцом — Керівником Рейонового Уряду а Товаришыньом „Руска Бурса“, силом котрой Товаришыня отримало в безплатне ужываня до часу остаточного усталіня правного наступці передвоенного Общества „Руска Бурса“ приналежно-го колиси тій організації, а тепер будучого власнісю державного скарбу, маєтку. Был то барз важний момент в повоенній історії бурси. Зас станули Лемкы на подвірци бурсяной посесії, зас вошли до знищеного, гідні перебудуваного през шпыталь бурсяного будынку і зачали радити над приверніньом тій історичній будовли (єдиній громадській будовли, яка Лемкам остала з тамтых часів) ей давного сплендору і значыня. Рішыньом Заряду Товаришыня „Руска Бурса“ постановлено, же до часу

аж буде можливист зорганізуваня зас в будынку бурсы (тзн. будынок буде одповідньо приготовлений, найдут ся вихователі і охочы ученикы-бурсаки), створити в ним осередок лемківской культуры з можливі великом участю освітового чынника. Беручы під увагу скорійшы зобовязаня, актуальны можливисти, потреби і потенцію лемківской культуры, Товаришыня „Руска Бурса” удоступнило част бурсяных поміщынй інчым лемківскым організаціям. В бурсяным будынку нашол своє поміщынй і можливист ведіня проб ансамбль „Лемковина”. Своє бюро і выставову салю мал ту тіж Русиньскій Демократычний Круг Лемків. Тепер має ту свою сідибу тіж Організація Лемківской Молодежы „Чуга” Вшыткы тоты організації старают ся згідні спільдіяти в выполнянню своїх статutowых, програмовых цілів, причыняют ся до одраджаня лемківской культуры і громадского жытя.

В культурно-освітовым програмі діяня Товаришыня „Руска Бурса” найвекше значыня придає ся праці з дітми і молодежом, што єст продолжыньом традиций і старань передвоенного Общества. Што рока в бурсі організує ся ріжны конкурсы і перегляды творчости діти, котры вчат ся лемківского языка: перегляд шкільных колядничых груп, рисунковы конкурсы, конкурс знаня лемківской бесіды, лемківскых традиций, конкурс на записаны спомины дідів і баб. Організує ся тіж стрічы, в котрых берут участ діти, молодеж і дорослы, маючы на цілі безпосередне передаваня традиций таких, як батканя великодных яєц, великодны, різдвяны, русальны, маткобіжаны звычаї, шыкуваня традицийных лемківскых страв, ітп. Організує ся прогульки для учеників — слідом лемківскых церков, до Музею Лемківской Культуры в Зындрановій, до Окружного Музею (де є колекция лемківскых ікон) і до скансену в Новым Санчы, до Музею Никыфора в Креници. Серед тыпово освітовых діянь (для старшых і молодшых), веденых през „Руску Бурсу”, єст высвітляня документальных фільмів о Лемках і ведіня выкладів на тему лемківской історії, літературы, етнографії, громадских процесів. Часто в Бурсі мають місце авторскы стрічы з лемківскыма поетами, а раз до рока (осіню) проходить ту Лемківска Творча Осін, організувана през Товаришыня Лемків при спільучасти „Руской Бурсы”.

Од вересня 2000 р., коли в горлицкых середніх школах зачало ся вчыня лемківского языка, бурса стала ся іщы більше потрібна лемківській молодежи, пошырила свою діяльність, приближаючы ся шторааз барже до своей давной функції. В бурсі організуване єст офіційне розпочатя і закінчыннй шкільного рока для тых, што вчат ся лемківского языка. Закінчыннйполучене єст з „Бурсацкым Русалом”. Вшыткы абсолювенты отримуют нагороды. В бурсі ведены сут тіж в ріжній формі лекції лемківского языка для діти і дорослых. Од осени 2000 р. зачал тіж діяти Молодіжний Театр Товаришыня „Руска Бурса” „Терка”. Вшыткы пробы

і премеры пес проходят в бурсі. Од 2005 р. Товаришыня выдає свій науково-популяризаторскій „Річник Руской Бурси“, од 2008 р. зачынат публикувати книжкову серію.

Члены Товаришыня „Руска Бурса“, видячы штотраз векшы потреби і можливости діяня і выкорыстування будынку згідні з його первістным назначыньом, борют ся і траплят тепер головні о дві справы. Першом і центральною єст одзысканя бурсяного маєтку на власніст, не лем в ужыткування. Другом, повязаном в гідній мірі з першом, єст капітальний ремонт будынку. Поставлений в 1909 р. будынок, през долги роки ужываний незгідні зо своїм назначыньом, без векшых ремонтів і модернізаций, вымагал проведіння комплексовой реновациі, зачынаючы од ізоляциі приземной части, през выміну електрычної, газовой і водной інсталяций, зорваня старых тынків і положыня новых, перебудовы (модернізациі) лазничок і кухні, деяких змін во внутрішнім поділі поміщынь, вставліня новых двери, выглядів. Такій ремонт звязаний є з великыма коштами, а єдина можливіст придбаня гроши през Бурсу, то жертвенніст офіродавців (подібні як то і было в передвоенны часы). Зараз по передаңу будынку в ужыткування Рускій Бурсі, по оголошыню того факту в „Бесіді“ і зверніню ся до вшыткых, кому на серци сут справы лемківской громадскости, нашло ся гідні офіродавців, за грошовы жертвы котрых, мож было провести повторну адаптацию будынку для потреб культурно-освітової діяльности Бурсы і деякы, але лем поверхны ремонты. Медже інчыма побілено вшыткы поміщыня, зроблено сцену і лавкы до головной салі, придбано найпотрібнійшы меблі, в єдным поміщыню уряджено спальню з десятьома постелями. Дякуючы спонсорам, мож было тіж вести культурно-освітовий програм Бурсы. На жаль, векшых ремонтів за офіруваны грошы не мож было провести. Будынок бурсы зачынал уж быти в барз злым стані, коли Товаришыня отримало в 2006 р. першу інвестиційну дотацию з МСВіА на ремонт. Завдякы продолжаню того дотування в наступных роках, в будынку бурсы проведено уж основны важны ремонты од одводніня і ізоляциі приземных части зачынаючы, через выміну водно-каналізаційных піонів, модернізацию лазничок, выміну вікен, до выміны конструкции і покриття даху. Ремонт фурт є ведений і маме надію на довершыня вшыткых ремонтowych прац завдякы міністерияльным дотациям і власным середкам. Поправді єднак речы, Товаришыня „Руска Бурса“ ремонтує будынок, котрий неє його власністю.

В справі зверніня маєтку, члены Головного Заряду Товаришыня „Руска Бурса“ провели неєдну стрічу, скерували неєдно писмо до повітового і воєвідского урядів, до Соймовой Комісії Національных і Етнічных Меншын в Польци. Отримуючы заєдно одповіді, же згідні з теперішніма правныма розпоряджынями, обовязуючыма в Польци, неє правных

підстав, до звернення Бурсі ей маєтку, члени заряду спрібували піти дорогою, котром більшість культурно-освітових організацій в Польщі отримує на власніст для ведіння свойой діяльности ріжны будинки і інчий маєток приналежний державному скарбови. Выступили до Горлицкого Старосты о проданя маєтку в безпереторговій формі Товаришыню „Руска Бурса”, а до Малопольского Воеводы о обнижыня реальной ціны маєтку о 99% (тзн. проданя за символічну злотівку). Вказало ся еднак, же „Бурса” не може корыстати з загальні практикуваных прав. Незалежні од обіцюваня і гваравций од представників власти ріжной ступени, Лемкы до того часу не отримали/не вернено ім прав власности до маєтку Товаришыня.

Вказувана як головна, причина не підниманя през повітовы і воевідскы власти рішыня в тій справі, є в гідній мірі аналогічна до ситуациі, в якій куратор бурсы по І світовій войні узнал за можливе придбаня ей маєтку. Узурпуючы стремліня лемківской-української організації — Об’єднання лемків до перенятя культуровой спадковины, а в тым припадку тіж маєтку Товаришыня „Руска Бурса” (опозиційні поставленого до українскости), дають урядови претекст до не рішаня на хосен Лемків справы маєтку бурсы. По праві пятнадцетьох роках старань справа доведена остала до абсурду.

Товаришыня „Руска Бурса” в Горлицях є організаційом, яка продолжат ідеї і традиції давного властителя маєтку. Їй моральне право до предвоенного маєтку Товаришыня оснуване є на статутувій диспозиції, же в разі добровільного або примусового розвязаня Товаришыня, його маєток ма переняти організація, котра буде мала подібны до Общества Руской Бурсы статутовы цілі і ісповідуюча русиньску а не українську ідеологію. Вшыткы лемківскы організації узнали Товаришыня „Руска Бурса” за правовитого спадкоємцю маєтку бурсы. Незалежні од того, стремліня Об’єднання лемків приниманы сут през уряды з вынятком узнаньом. Тота організація, вказана в статутувій диспозиції Общества Руска Бурса як вылучена з можности спадкобраня маєтку, освідчаюча, же неє заінтересувана спадкобраньом маєтку бурсы, а потім змінюча тоты деклярації, вельо раз офіційні выступаюча проти статутовым цілям „Руской Бурсы”, заєдно узнавана є през уряды і урядників як рівнорядна в спадкобраню маєтку бурсы до осмох інчых лемківскых організацій, якы мають згідне становиско в тій справі.

Пару раз уж творены ілюзії стремлінь до позитывного рішыня справы (од)даня маєтку Товаришыню „Руска Бурса”, вказали ся неправдивы. Заповіджене през горлицкого старосту выставліня до половины 2001 р. на безпреторгову продаж маєтку бурсы, николи ся на завершыло. Пак была проба рішыня той справы, мож бы ей назвати принципом вымогы, котра принимала признаня Об’єднанню лемків акцептуваного през них

поміщыня, а тото облігувати їх мало до выцофання ся зо старань о маєток „Руской Бурси”. Поміщыня остало приділене, заакцептуване, але выміг не сполнений. На наступне, здавало ся уж кінцьове в тій справі, письмо Товаришыня „Руска Бурса” до староства, про безпреторгове, з введіньом боніфікаты, проданя маєтку бурси, пришла цілком інча як сподівана одповід Горлицкого Старосты, Вітольда Кохана. В тій одповіди неє жадного сліду памяти про усталіня, які вязали ся з признаньом Об’єднанню лемків поміщыня, што мало дозволити на признаня прав власности до бурси Товаришыню „Руска Бурса”. Натоміст вертат старий, як видно корыстний для уряду, выміг узгодніня становиск медже Товаришыньом „Руска Бурса” і Об’єднанньом лемків. І зас вшытко вернуло до початкового пункту.

Святкуючы столітя основаня „Руской Бурси Общества Зареєструваного в Горлицях” Лемкы фхурт не сут на своїм. На початку 2008 р. Малопольскій Воевода Єжы Міллер рішыл переказати маєток бурси Товаришыню „Руска Бурса”. Об’єднанню лемків ма быти приділена дотация на придбаня одповіднього до потреб організації будынку. Тото рішыня было заакцептуване през Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації Томаша Семоняка. Маршалок Сойму, Броніслав Коморовскі на постулят оддання Руской Бурси Лемкам дістал од Міністра Семоняка одповід, в якій была декларация, же маєток буде одданий Товаришыню „Руска Бурса” до кінця 2008 р. Єднак на письмо Ведучого Товаришыня „Руска Бурса”, котре мало урухомити процедуру передаваня маєтку, Староста Горлицкій Мірослав Вендриховіч одповіл згідно з давном конвенциейом — неможлива є процедура оддаваня без згоды становиск Об’єднання лемків і Товаришыня „Руска Бурса”. В тым моменці явит ся основне звіданя — ци лемківска меншына етнічна є трактувана през державных урядників РП підметово?

Z historii Ruskiej Bursy w Gorlicach¹

Helena DUC-FAJFER

Gimnazjum gorlickie zostało założone w 1906 r. Dla sporej części młodzieży Łemkowskiej stwarzało to możliwość uczenia się bliżej wsi rodzinnej, co pomniejszało koszty utrzymania, umożliwiało dowożenie żywności przez rodziców, częstsze wyjazdy do domu. Dlatego od początku w gimnazjum gorlickim uczyło się sporo ruskich (łemkowskich) uczniów. Spis wszystkich uczniów tego gimnazjum z końca roku szkolnego 1913/1914 rejestruje 365 Polaków i 56 Rusinów². Proporcja ta, dająca prawie 15% uczniów łemkowskich w szkole, utrzymała się i przez dalsze lata, aż do II wojny światowej.

Od lat sześćdziesiątych XIX w. rozwijała się w Galicji patriotyczno-pedagogiczno-socjalna instytucja ruskiej bursy. Miała ona duże znaczenie dla formowania się świadomości i składu społecznego ruskiej inteligencji. Dzięki bursom zasadniczo zwiększyła się liczba uczniów gimnazjalnych pochodzenia chłopskiego. Będąc uczniami szkół polskich, w bursach uczyli się oni ojczystej historii, języka, literatury, rozwijali poczucie powinności patriotycznych. Bursy zapewniały im mieszkanie, opiekę, wyżywienie, były bardzo ważną instytucją w całokształcie rozwoju kulturalno-etnicznego Rusinów Galicyjskich, w tym też Łemków. Świadczy o tym działalność znanych „bursaków”: sądeckich — Iwana Rusenki, Wania Hunianki, Mychała Nesteraka, czy gorlickich — Symeona Pyża, Iwana Żełema, Petra Fecicy. Patrioci łemkowscy, osoby myślące perspektywicznie o losie i przyszłości swego narodu, wiedzieli, że ruskie bursy w tych miastach, gdzie funkcjonują gimnazja, są sprawą pierwszej wagi i zna-

¹ W zarysie tym wykorzystałam w dużym stopniu informacje z materiału rękopiśmiennego *Из истории Руской Бурсы в Горлицях (по случаю 50-лѣтія основанія)* spisane przez ostatniego kierownika (настоятеля) Ruskiej Bursy, profesora gimnazjum Romana Maksymowicza. Materiały te wraz z innymi dokumentami Ruskiej Bursy przekazał prof. Maksymowicz jednemu z „bursaków”, panu Piotrowi Fecicy z Krakowa. Teraz znajdują się one w depozycie u pani Marii Czerhoniak w Gorlicach.

²Dane z zestawień na końcu roku szkolnego (*Księga pamiątkowa. 90 lat Gimnazjum i Liceum im. Marcina Kromera w Gorlicach 1906–1996*, Gorlice 1996, s. 18).

czenia. W Nowym Sączu założono ruską bursę w 1898 r. W 1901 r. założono tu też ukraińską bursę. W obu sądeckich bursach mieszkało przed I wojną światową 110 łemkowskich chłopców. Zaraz po powstaniu gimnazjum w Gorlicach, łemkowscy działacze-patrioci zaczęli myśleć i dyskutować na temat bursy w tym mieście.

W 1908 r. rozpoczęło swą działalność zarejestrowane oficjalnie stowarzyszenie Общество „Руска Бурса” w Gorlicach. Jego celem było założenie i utrzymywanie bursy dla młodzieży łemkowskiej, głównie z powiatów gorlickiego i grybowskiego. Wśród jego członków-założycieli byli m. in. ks. Wasyl Kuryłło, ks. Mychaj Jurczakewycz, ks. M. Durkot, ks. Hryhorij Maksymowycz, ks. Władymir Kałużniackij, Damian Bubniak, Hryhorij Gal. W 1909 r. Stowarzyszenie miało już swój piętrowy budynek, sad i kilka hektarów ziemi przy ul. Sienkiewicza 24 w Gorlicach. Nabycie tej nieruchomości i postawienie budynku było możliwe dzięki ofiarności nie tylko patriotów z Łemkowszczyzny, ale też Łemków-emigrantów z Ameryki³. Zachowana fotografia z 1909 r. dokumentuje, że w bursie mieszkało wówczas już 39 uczniów. Sfotografowali się oni z członkami-założycielami „Ruskiej Bursy” i ze swym wychowawcą. Do roku 1914 bursa funkcjonowała wzorcowo. Około czterdziestu gimnazjalistów znajdowało w niej, w zamian za niewielką opłatę, mieszkanie, wyżywienie, opiekę wychowawcy, naukę śpiewu, ojczystej historii, języka, kultury.

I wojna światowa przyniosła powszechnie znane represje społeczności łemkowskiej. Aresztowania, Thalerhof, wyroki sądowe skazujące na śmierć łemkowskich chłopów i inteligencję — to fakty, które tragicznie wpisały się w losy Łemkowszczyzny. Wszystkie ruskie instytucje zostały zamknięte, skonfiskowano majątek społeczny. W charakterze kuratora majątku „Ruskiej Bursy” w Gorlicach został sądownie wyznaczony adwokat dr Przybylski. Budynek bursy, podobnie jak i całe miasto, został mocno zniszczony w 1915 r. W roku 1917 starali się przejąć bursę duchowni grekokatoliccy orientacji ukraińskiej. Nasunęło to adwokatowi Przybylskiemu pomysł, by wykorzystać tę sytuację dla swoich celów. Próbował przekonać członków zarządu „Bursy”, by sprzedali mu majątek, bo i tak przejmą go Ukraińcy. Kiedy jednak ci zdecydowanie odmówili, adwokat zrzekł się kuratorstwa przekazując je adwokatowi Milletowi i wystąpił o sprzedaż mu nieruchomości. 28 czerwca 1918 r. w wyniku tajnej umowy, Millet sprzedał Przybylskiemu cały majątek za 60 tys. koron (zdecydowanie poniżej realnej wartości). Zaraz potem nabywca przystąpił do remon-

³ Zgodnie z pewnymi nie potwierdzonymi przeze mnie w żadnych źródłach informacjami szybkie nabycie przez Obszczestwo Ruska Bursa w Gorlicach tak dużego majątku było możliwe dzięki swego rodzaju politycznemu układowi. Dziedzic Siar, Długosz, podarował Łemkom pole i, być może, pewną sumę pieniężną na budynek, w zamian za oddane na jego kandydaturę głosu w wyborach do Sejmu Krajowego. Tego rodzaju dyplomacja łemkowskich patriotów świadczyłaby o ich dojrzałości, konsolidacji i faktycznym politycznym znaczeniu ruskich wyborców w tym regionie.

tu budynku. Sytuacja taka trwała do 1921 r. Stary zarząd nie czuł się upoważniony do występowania w sprawie zwrotu majątku, nie było pieniędzy na proces sądowy, a przede wszystkim ówcześni łemkowscy patrioci zajęci byli działaniami na rzecz przyszłości swego narodu, których centrum stanowiła Ruska Narodowa Republika we Florynce.

W 1921 r. grupa dawnych członków Stowarzyszenia „Ruska Bursa” (Damian Bubniak, Iwan Kaczmarczyk, Wasylj Małeckij) postanowiła wytoczyć proces. 24 maja tegoż roku powołano nowy zarząd w składzie: Iwan Kaczmarczyk, Wasylj Małeckij, Damian Bubniak, ks. Władymir Kałużniackij, ks. Ioann Durkot, A. Ciślak, Władymir Wachnowskij, Hryhoryj Gal. Prowadzenie procesu powierzono adwokatowi Czerlunczakewyczowi z Przemyśla. Proces był długotrwały, trudny i kosztowny. Trzeba było zaciągnąć pożyczkę na jego przeprowadzenie. Po ostatecznym wygraniu sprawy w sądzie trzeciej instancji, trzeba było zwrócić kuratorowi koszty remontu i spłacić stare długi wraz z odsetkami. Ofiarnością wykazali się w tej sytuacji nie tylko członkowie „Bursy”, ale też szerokie kręgi społeczne Łemków w kraju i w Ameryce. Dzięki temu w 1928 r. Stowarzyszenie mogło przejąć w posiadanie swój majątek, lecz mocno obciążony jeszcze długami i nie zakończonym remontem budynku. Nie było innego wyboru, tylko sprzedaż części należącego do „Bursy” gruntu. Powoli kupowano sprzęt do bursy, potrzebny do jej zgodnego z przeznaczeniem funkcjonowania.

Jesienią 1931 r. nastąpił długo oczekiwany moment. Po siedemnastu latach przerwy bursa znów przyjęła łemkowskich gimnazjalistów. Ożyły jej mury, napłynęły się dźwiękami łemkowskiego języka i pieśni. Na początku przyjęto tylko kilkunastu uczniów, bo ze względu na trudną sytuację finansową dla potrzeb bursy zajęto tylko parter budynku, a piętro wynajęto lokatorowi. Jednakże z roku na rok sytuacja stawała się coraz lepsza. W 1933 r. lokator wyprowadził się i bursa na powrót znalazła się w pomieszczeniach całego budynku. Nastąpił jej pełny rozkwit. W 1936 r. np. w bursie mieszkało 43 uczniów. Uczyli się oni języka ruskiego, historii, śpiewu. Bursa prowadzona była pod nadzorem Wydziału Stowarzyszenia przez dwóch wychowawców (nastojateliw): profesora gimnazjalnego Romana Maksymowycza i kandydata nauczycielskiego Włodzimierza Skomorowicza. W budynku przeprowadzono remont generalny, zainstalowano łazienki, założono cenną bibliotekę, nabyto aparat radiowy, przy budynku urządzono boisko sportowe. Inwestycje te były możliwe m. in. dzięki darom pieniężnym z Ameryki, które przywiózł w 1938 r. Seman Szkymba. Corocznie zbierano też po wioskach powiatów gorlickiego i jasielskiego prowiant dla bursy. Duszą i motorem działalności Stowarzyszenia byli: Mykołaj Jurkowski (kierownik szkoły w Skwirtnem), dr Jarosław Siokało, nauczyciele — Wysłocka i Połoszynowycz, Damian Bubniak, Wasylj Małeckij, Teodor Wojtowycz, Iwan Horbal i inni. Opłaty za bursę były bardzo niskie. W zależności od możliwości rodziny, wynosiły od 10 do 30 zł miesięcznie, a kilka sierot korzystało z bursy bezpłatnie.

Na fotografii z 1938 r. uwieczniony został Zarząd Bursy, wychowawcy oraz 38 wychowanków. Z imiennego ich spisu, sporządzonego przez ostatniego *nastojatela* bursy, Romana Maksymowycza, wynika, że 22 uczniów pochodziło z powiatu gorlickiego, 6 z powiatu nowosądeckiego, 3 z powiatów jasielskiego i krośnieńskiego, 4 z powiatów sanockiego i leskiego. Było wśród nich 35 synów chłopskich i 3 synów wiejskiej inteligencji. Jak więc możemy zauważyć, gorlicka bursa przyjmowała w swoje mury gimnazjalistów nie tylko z powiatu gorlickiego, lecz z całej Łemkowszczyzny. Niestety, bursie nowosądeckiej nie udało się wznowić swej działalności po I wojnie światowej, pomimo usilnych starań łemkowskich patriotów z Sądecczyzny. Jej majątek był znacznie większy, położony w centrum miasta, a przejął go sam magistrat miejski, co już odbierało Łemkom szansę na jego zwrot w ręce właścicieli. Bursa w Gorlicach pozostała więc jedyną w międzywojniu ruską bursą na Łemkowszczyźnie i jako taka w sposób niezastąpiony spełniała swą patriotyczną i wychowawczą funkcję.

W roku 1939 powtórzyła się historia z czasu I wojny światowej. Wiele osób, przede wszystkim inteligencji, zostało aresztowanych. Bursę przejęły ukraińskie jednostki administracyjne, urzędując tu przez cały okres okupacji. Po wojnie bursa już nie zdążyła się odrodzić. Jak wiadomo, w latach 1945–1947 wysiedlono wszystkich Łemków i na miejscu zabrakło rzeczywistych prawnych właścicieli majątku. Decyzją Wydziału Polityczno-Społecznego Urzędu Wojewódzkiego w Rzeszowie z dnia 27 II 1950 r. rozwiązano i zlikwidowano Stowarzyszenie „Ruska Bursa„ w Gorlicach, a decyzją Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Krakowie z dnia 14 XII 1950 r. bursa została przekazana na własność Skarbu Państwa Polskiego jako majątek opuszczony przez przesiedleńców do Związku Radzieckiego i wkrótce potem przekazana w użytkowanie Szpitalowi Powszechnemu w Gorlicach.

Smutno teraz tam, gdzie niedawno tak chętnie uczyły się i wesoło zabawiły nasze dzieci, kwiat ruskiego narodu — Tak jest teraz.

Czy na tym będzie koniec historii gorlickiej bursy? Czy nie powróci ona już w ręce prawowitego właściciela — tak okrutnie skrzywdzonego Łemka?

Pytanie to postawił w 1958 r. (w pięćdziesiątą rocznicę powstania „Ruskiej Bursy“) ostatni *nastojatel* Bursy, Roman Maksymowycz. Dzisiaj, po kolejnych pięćdziesięciu latach, pytanie to ciągle nie uzyskało finalnej odpowiedzi.

Kiedy życie łemkowskie na Łemkowszczyźnie zaczęło się w mikroskali odradzać, dawni *bursacy* i inni działacze kulturalni pamiętali o znaczeniu tej przedwojennej instytucji dla życia społecznego i świadomości narodowej Łemków. Jako pierwszy wystąpił o zwrot majątku „Ruskiej Bursy“ Łemkom w latach bodajże osiemdziesiątych Zespół Pieśni i Tańca „Łemkowyna“. W 1989 r. wystąpił też w tej samej sprawie Rusiński Demokratyczny Krąg Łemków „Hospodar“. Starania podjęło też Zjednoczenie Łemków. Żadna z występujących organizacji nie mogła jednak udowodnić prawnego następstwa (tzn.

posiadania w swym zarządzie co najmniej dwu członków z zarządu byłej organizacji) w stosunku do Stowarzyszenia „Ruska Bursa” w Gorlicach. Wszystkie starania były więc rozpatrywane odmownie.

Wówczas w kręgu osób, którym bliska była idea i program przedwojennego Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, pojawiła się myśl o reaktywowaniu tego stowarzyszenia. 1 czerwca 1991 roku w Uściu Gorlickim odbyło się spotkanie członków-założycieli, czy raczej odnowicieli Stowarzyszenia „Ruska Bursa” w Gorlicach. Stowarzyszenie zostało reaktywowane (choć formalnie nie mogła to być reaktywacja, tylko zarejestrowanie nowego stowarzyszenia) w oparciu o wiernie zachowany statut przedwojenny. Wniosek rejestratorski został złożony w Sądzie Wojewódzkim w Nowym Sączu i decyzją tego sądu z dnia 22 X 1991 r. Stowarzyszenie zostało zarejestrowane. W początkowym okresie działalność reaktywowanego Stowarzyszenia koncentrowała się na staraniach o zwrot majątku „Ruskiej Bursy”, bo tylko w oparciu o ten majątek Stowarzyszenie mogło prowadzić swoją działalność statutową.

Jesienią 1994 r. Szpital Powszechny w Gorlicach opuścił stary niefunkcjonalny budynek bursy i przeprowadził się do nowo wybudowanego kompleksu szpitalnego. Wówczas Rusiński Demokratyczny Krąg Łemków „Hospodar” i Zespół Pieśni i Tańca „Łemkowyna” zrzekli się swoich starań o majątek bursy uznając za prawowitego spadkobiercę Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach. Dnia 31 III 1995 r. w Urzędzie Rejonowym w Gorlicach została podpisana umowa użyczenia pomiędzy dr Andrzejem Welcem — kierownikiem Urzędu Rejonowego a Stowarzyszeniem „Ruska Bursa”, na mocy której Stowarzyszenie otrzymało w bezpłatne używanie do czasu prawnego ustalenia następcy przedwojennego Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, należący kiedyś do tej organizacji, a obecnie stanowiący własność Skarbu Państwa, majątek. Był to bardzo ważny moment w powojennej historii bursy. Znowu Łemkowie stanęli na podwórzu posesji bursy, znów weszli do zniszczonego, znacznie przebudowanego przez szpital budynku i zaczęli naradzać się nad przywróceniem tej historycznej budowli (jedynemu łemkowskiemu obiektowi społecznemu z dawnych czasów), jej dawnego blasku i znaczenia. Postanowieniem Zarządu Stowarzyszenia „Ruska Bursa” w Gorlicach, w budynku bursy do czasu, gdy znów będzie możliwe zorganizowanie bursy-internatu (tzn. budynek będzie odpowiednio wyposażony, będą chętni wychowawcy oraz chętni do korzystania z bursy uczniowie), powinien funkcjonować ośrodek kultury łemkowskiej. Stowarzyszenie „Ruska Bursa” udostępniło część pomieszczeń w budynku innym organizacjom łemkowskim. Znalazł tu swoje lokum i możliwość odbywania prób Zespół Pieśni i Tańca „Łemkowyna”. Swoje biuro i salę wystawową miał także w bursie Rusiński Demokratyczny Krąg Łemków. Aktualnie ma tu też siedzibę Organizacja Młodzieży Łemkowskiej „Czuha”. Wszystkie te organizacje starają się zgodnie współdziałać w realizacji swoich programów i zadań statutowych, przyczyniają się do odradzania łemkowskiej kultury i życia społecznego.

W kulturalno-oświatowym programie działalności Stowarzyszenia „Ruska Bursa” największy nacisk kładzie się na pracę z dziećmi i młodzieżą, co jest kontynuowaniem tradycji i celów przedwojennego Stowarzyszenia. Corocznie w bursie organizuje się różne konkursy i przeglądy twórczości dzieci i młodzieży uczącej się języka łemkowskiego: przegląd szkolnych grup kołędniczych, konkursy rysunkowe, konkurs znajomości języka łemkowskiego, łemkowskich tradycji, konkurs na zapisane wspomnienia babć i dziadków. Odbývają się też spotkania, w których biorą udział dzieci, młodzież i dorośli, mające na celu bezpośrednie przekazywanie tradycji takich, jak malowanie woskiem jaj wielkanocnych, bożonarodzeniowe, rusalne, maryjne zwyczaje, przygotowywanie tradycyjnych potraw łemkowskich, itp. Organizowane są wycieczki dla uczniów — śladem łemkowskich cerkwi, do Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej, do Muzeum Okręgowego i skansenu w Nowym Sączu, do Muzeum Nikifora w Krynicy. Wśród popularnych działań oświatowych (dla starszych i młodszych) prowadzonych przez „Ruską Bursę” jest wyświetlanie filmów dokumentalnych o Łemkach i prowadzenie wykładów na temat łemkowskiej historii, literatury, etnografii, procesów społecznych. W bursie odbywają się spotkania autorskie z łemkowskimi poetami a raz w roku (jesienią) odbywa się tu Łemkowska Jesień Twórcza, organizowana przez Stowarzyszenie Łemków przy współudziale „Ruskiej Bursy”.

Od września 2000 r., kiedy w gorlickich szkołach średnich rozpoczęło się nauczanie języka łemkowskiego, bursa stała się jeszcze bardziej potrzebna młodzieży łemkowskiej, poszerzyła swą działalność, przybliżając się coraz bardziej do swojej dawnej funkcji. W bursie organizowane jest oficjalne rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego dla tych, którzy uczą się języka łemkowskiego. Zakończenie połączone jest z rusalno-świętojańską zabawą, tzw. „Bursackim Rusala”. Wszyscy absolwenci otrzymują nagrody. W bursie prowadzone są też w różnych formach lekcje języka łemkowskiego dla dzieci i dla dorosłych. Od jesieni 2000 r. rozpoczął też działalność Młodzieżowy Teatr Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, „Terka”. Wszystkie próby i premiery odbywają się w bursie. Od 2005 r. Stowarzyszenie wydaje swój naukowo-popularyzatorski „Rocznik Ruskiej Bursy”.

Członkowie Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, dostrzegając coraz większe potrzeby i możliwości działania i wykorzystywania budynku zgodnie z jego pierwotnym przeznaczeniem, troszczą się i walczą obecnie o dwie sprawy. Pierwszą i centralną jest odzyskanie majątku „Bursy” na własność, a nie tylko w użytkowanie. Drugą sprawą, istotnie powiązaną z pierwszą, jest remont generalny budynku. Postawiony w 1909 r. budynek, przez wiele lat używany niezgodnie ze swym przeznaczeniem, bez większych remontów i modernizacji, wymagał przeprowadzenia kompleksowej renowacji, poczynając od izolacji przyziemnej części, przez wymianę instalacji elektrycznej, gazowej i wodnej, zerwanie starych tynków i położenie nowych, przebudowę (modernizację) łazienek

i kuchni, pewne zmiany w wewnętrznym podziale pomieszczeń, wstawienie nowych drzwi i okien. Remont taki związany jest z dużymi kosztami, które, jak się wydaje, zdobyć można jedynie licząc na hojność ofiarodawców (podobnie jak to było przed wojną). Zaraz po przekazaniu budynku w użytkowanie Stowarzyszeniu „Ruska Bursa”, po ogłoszeniu tego faktu w kwartalniku lemkowski „Besida” i po zwróceniu się do wszystkich, komu na sercu leżą problemy społeczności lemkowej, znalazło się sporo ofiarodawców, za pieniądze których można było przeprowadzić ponowną adaptację budynku do kulturalno-oświatowej działalności „Bursy” i pewne, ale tylko powierzchowne remonty. M. in. pomalowano wszystkie pomieszczenia, zrobiono scenę i ławki do głównej sali, nabyto podstawowe meble, w jednym pomieszczeniu urządzono pokój gościnny z 10 łózkami. Dzięki sponsorom można było też prowadzić program kulturalno-oświatowy „Bursy”. Niestety, większych remontów za podarowane pieniądze nie można było przeprowadzić. Budynek Bursy zaczynał już być w bardzo złym stanie, gdy Stowarzyszenie otrzymało w 2006 r. pierwszą dotację inwestycyjną z MSWiA na remont. Dzięki kontynuowaniu tego dotowania w kolejnych latach, w budynku bursy poczyniono już poważne gruntowne remonty od odwodnień i izolacji przyziemia poczynając, przez wymianę pionów wodno-kanalizacyjnych, modernizację łazienek, wymianę okien, do wymiany więźby i pokrycia dachowego. Remont ciągle trwa i mamy nadzieję na sfinalizowanie wszystkich prac remontowych dzięki dotacjom ministerialnym i środkom własnym. W istocie rzeczy jednak Stowarzyszenie „Ruska Bursa” remontuje budynek nie będący jego własnością.

W sprawie zwrotu majątku członkowie Stowarzyszenia „Ruska Bursa” odbyli niejedno spotkanie, skierowali niejedno pismo do urzędu powiatowego i wojewódzkiego, do Sejmowej Komisji Mniejszości Narodowych w Polsce, do Rządu. Otrzymując ciągle odpowiedzi, że zgodnie z obecnie obowiązującymi w Polsce rozporządzeniami, nie ma podstaw prawnych do zwrotu Stowarzyszeniu „Ruska Bursa” jego majątku, członkowie zarządu spróbowali postąpić drogą, którą większość organizacji kulturalno-oświatowych w Polsce otrzymuje na własność, w celu prowadzenia swej działalności, budynki, lokale i inne nieruchomości należące do Skarbu Państwa. Zwrócili się do Starosty Powiatu Gorlickiego o sprzedaż majątku w drodze bezprzetargowej z zastosowaniem 99-procentowej bonifikaty w stosunku do wartości majątku (tzw. sprzedaż za symboliczną złotówkę). Okazało się, że „Bursa” nie może korzystać z powszechnie praktykowanych praw. Pomimo szeregu obietnic i zapewnień ze strony przedstawicieli władz różnego szczebla, Łemkowie do tej pory nie odzyskali/uzyskali praw własności do majątku Stowarzyszenia.

Podawana jako główna, przyczyna powstrzymania przez władze wojewódzkie i powiatowe decyzji w tej sprawie, ma w sobie szereg analogii do sytuacji, którą kurator bursy po I wojnie światowej uznał za dogodną do nabycia jej majątku. Dążenia uzurpacyjne ukraińskiej organizacji, Zjednoczenia Łemków, do przejęcia

dziedzictwa kulturowego, a w tym przypadku także mienia Stowarzyszenia „Ruska Bursa” (opozycyjnie nastawionego do ukraińskości), tworzą dla urzędu pretekst do nie rozstrzygania na korzyść Łemków sprawy mienia bursy. Po siedemnastu latach starań sytuacja doprowadzona została do absurdu.

Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach jest organizacją kontynuującą idee i tradycje dawnego właściciela majątku. Jej moralne prawo do majątku przedwojennego Stowarzyszenia, opiera się na statutowej dyspozycji, że w przypadku dobrowolnego lub przymusowego rozwiązania Stowarzyszenia, jego majątek ma przejąć organizacja mająca podobne do Stowarzyszenia „Ruska Bursa” cele statutowe i stojąca na gruncie ideologii rusińskiej, a nie ukraińskiej. Wszystkie organizacje łemkowskie uznały Stowarzyszenie „Ruska Bursa” za prawowitego spadkobiercę majątku bursy. Pomimo to, dążenia Zjednoczenie Łemków traktowane są przez urzędy z wyjątkową estymą. Organizacja ta, wskazana w dyspozycji statutowej Stowarzyszenia „Ruska Bursa” jako wykluczona z możliwości dziedziczenia mienia, składająca oświadczenia o nie występowaniu jako strona w sprawie dziedziczenia, a potem wycofująca się z tych oświadczeń, występująca wielokrotnie oficjalnie przeciw celom statutowym Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, ciągle traktowana jest przez urzędy i urzędników jako równorzędna do ośmiu innych organizacji łemkowskich, prezentujących w sprawie mienia bursy zgodne stanowisko.

Tworzone już kilkakrotnie iluzje dążeń do pozytywnego rozstrzygnięcia sprawy uwłaszczenia Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, okazywały się złudne. Wyznaczone przez starostę gorlickiego na II kwartał 2001 r. wystawienie majątku bursy na sprzedaż w drodze bezprzetargowej, nigdy nie doszło do skutku. Podjęta potem próba rozwiązania tej kwestii, można by ją nazwać warunkowaniem, polegała na przydzieleniu Zjednoczeniu Łemków locum, zadawalającego ich potrzeby, co zobowiązywać miało tę organizację do odstąpienia od starań o mienie „Ruskiej Bursy”. Locum zostało przydzielone, lecz na kolejne, jak się wydawało, finalne pismo w sprawie możliwości zakupu w drodze bezprzetargowej i z zastosowaniem bonifikaty, wystosowane do starostwa przez Stowarzyszenie „Ruska Bursa” w Gorlicach, wpłynęła zaskakująca wszystkich odpowiedź Starosty Gorlickiego, Witolda Kochana. W odpowiedzi tej nie ma ani śladu pamięci o warunkach postawionych Zjednoczeniu. Jest natomiast stary, widocznie korzystny dla urzędu, warunek uzgodnienia stanowisk pomiędzy Stowarzyszeniem „Ruska Bursa” i Zjednoczeniem Łemków. Znowu więc wszystko znalazło się w punkcie wyjścia.

Świętując stulecie powstania „Ruskiej Bursy — Towarzystwa zarejestrowanego w Gorlicach” Łemkowie ciągle nie są „na swoim”. Na początku 2008 r. Wojewoda Małopolski Jerzy Miller podjął decyzję o przekazaniu mienia bursy Stowarzyszeniu „Ruska Bursa”. Zjednoczeniu Łemków ma zostać przydzielona dotacja, umożliwiająca nabycie odpowiedniego do potrzeb organizacji budynku. Decyzja ta została zaakceptowana przez Ministra Spraw Wewnętrznych

i Administracji Tomasza Siemoniaka. Marszałek Sejmu Bronisław Komorowski na postulat zwrotu mienia Ruskiej Bursy Łemkom otrzymał od Ministra Siemoniaka odpowiedź z deklaracją zwrotu nieruchomości bursy Stowarzyszeniu „Ruska Bursa” w Gorlicach do końca roku 2008. Jednakże na pismo Przewodniczącego Stowarzyszenia „Ruska Bursa”, mające uruchomić procedurę przekazywania nieruchomości, Starosta Gorlicki Mirosław Wendrychowicz odpowiedział zgodnie z dawną konwencją — niemożliwa procedura zwrotu bez uzgodnienia stanowisk między Zjednoczeniem Łemków i Stowarzyszeniem „Ruska Bursa”. W tym momencie powstaje zasadnicze pytanie — czy łemkowska mniejszość etniczna traktowana jest przez urzędników państwowych RP podmiotowo?

From the history of the Gorlice Rusyn School Dormitory¹

Helena DUĆ-FAJFER

The Gorlice Secondary School was founded in 1906. This gave a large portion of Lemko youth the opportunity to study closer to their home village, which lessened the cost of supporting them, and allowed parents to deliver food to their children, and for more frequent trips home. This is why from the very beginning the Gorlice secondary school taught many Rusyn (Lemko) pupils. The list of pupils from this school from the end of the school year 1913–1914 shows 365 Poles and 56 Rusyns registered². This nearly 15% proportion of the pupils in school who were Lemko would remain constant over the years up until the Second World War.

Starting in the 1860s the patriotic, educational, and social institution of the Rusyn Dormitory began to develop in the region of Galicia. It was highly significant in the forming of a Rusyn social awareness and in the composition of the Rusyn intelligentsia. Thanks to the dormitory there was a fundamental increase in the number of secondary school pupils of peasant background. While being pupils at Polish schools, in the dormitories they were taught their native history, mother tongue, literature. At the same time a sense of patriotic duty also developed. The dormitories ensured pupils room and board, supervision, and were also important institutions in the overall shaping of socio-cultural development among the Galician Rusyns, including Lemkos. This was shown by the activity of well-known "Dormers": from the Nowy Sącz region — Iwan Rusenko, Wanio Hunianka, Mychał Nestarak; or from Gorlice — Symeon

¹ In this outline I have used to a large degree information from the manuscript material *Из історію Руской Бурсы в Горлицях (по случаю 50-лѣтія основанія)* written by the last manager of the Rusyn Dorm, the secondary school professor Roman Maksymowicz. These materials, along with other Rusyn Dorm documents were passed on to one of the "Dormers", Mr. Petro Fecica from Krakow. Now they are held for safe keeping by Ms. Maria Czerhoniak in Gorlice.

² Statistics from the enrollment list from the end of the school year (*Księga pamiątkowa 90 lat Gimnazjum i Liceum im. Marcina Kromera w Gorlicach 1906–1996*, Gorlice 1996, s. 18)

Pyż, Iwan Żełem, Petro Fecica. These Lemko patriots were people who thought long-term about the fate and future of their people, and they knew that the Rusyn dormitories in towns with functioning secondary schools were a matter of the first importance. A Ruysn dormitory was founded in Nowy Sącz in 1898. A Ukrainian dormitory was also opened in 1901. Before the First World War 110 Lemko boys lived in the two Nowy Sącz dormitories. Immediately after a secondary school was opened in Gorlice, Lemko patriot-activists began to think about and discuss the idea of a dormitory in this town.

In 1908 the officially registered Rusyn Dormitory Society began operating in Gorlice. Its goal was the foundation and upkeep of dormitories for Lemko youth, mainly from the Gorlice and Grybowski Counties. Among its members were Rev. Wasylj Kuryłło, Rev. Mychajł Jurczakewycz, Rev. M. Durkot, Rev. Hryhorij Maksymowycz, Rev. Władymir Kałużniackij, Damian Bubniak, Hryhoryj Gal. By 1909 the Society already had its own two-story building, an orchard, and a few acres of land at 24 Sienkiewicza Street in Gorlice. The purchase of this real estate and the building construction was made possible in thanks not only to the devotion of patriots from the Lemko region, but also to Lemkos who had emigrated to America³. A photograph preserved from 1909 documents that 39 pupils lived in the dormitory at that time. They were photographed along with the founders of the Ruysn Dorm, and with their teacher. Until the year 1914 the dorm was a model institution. About forty secondary school students were residing there, and for a small fee they received room and board, a teacher's supervision, singing lessons, and learned their native history, language, culture.

The First World War brought about well-known repressions against Lemko society. Arrests, the Thalerhof prison camp, judicial death sentences for Lemko peasants and intelligentsia- these are all facts that tragically left their mark in the Lemko region. All Rusyn institutions were closed, and public property was confiscated. The lawyer dr. Przybylski was chosen by the courts to be the legal guardian of the Rusyn dorm's property in Gorlice. The dorm building, similarly to the whole city, was severely damaged in 1915. In 1917 Greek Catholic fathers of Ukrainian orientation tried to take over the dorm. This gave the lawyer Przybylski an idea to take advantage of the situation for his own good. He attempted to convince the "Dorm" board members to sell him the property because the Ukrainians would take over the dorm otherwise. But when the board members decidedly refused, the lawyer renounced his guardian role and passed it on to a lawyer named Millet while proceeding to ask the new guardian to sell him the property. On the 28th of June 1918 as the result of their secret arrangement, Millet sold Przybylski the entire property for 60,000 korona (well below its real value). Immediately afterwards the new owner began renovation works on the building. This situation lasted until 1921. The former board members didn't feel authorized to proceed with the matter of

the property being returned, and there wasn't money for legal measures. But most of all, the then current Lemko patriots were occupied with activities concerning the future of their people, whose center was the Rusyn National Republic in Florynka.

In 1921 a group of former members of the "Rusyn Dorm" Association (Damian Bubniak, Iwan Kaczmarczyk, Wasylj Małeckij) decided to sue in court. On the 24th of May of that year a new board was appointed consisting of members: Iwan Kaczmarczyk, Wasylj Małeckij, Damian Bubniak, Rev. Władymir Kałużniackij, Rev. Ioann Durkot, A Ciślak, Władymir Wachnowskij, Hryhoryj Gal. The lawyer Czerlunczakewcz from Przemyśl was placed in charge of the legal suit. The suit was lengthy, arduous, and costly. It became necessary to take out a loan in order to pay for the legal suit. After definitively winning the case in court, the former guardian had to be refunded his costs for renovations, and old debts along with interest had to be paid off. In this situation, not only did the "Dorm" board members show their devotion, but also the wide social circle of Lemkos around the country and in America. Thanks to this devotion in 1928 the Association could take over the ownership of its property, though still heavily weighed down by debts and unfinished building renovations. There wasn't any choice but to sell off part of the land belonging to the "Dorm". Slowly the equipment required for the dorm to function according to its intended purpose was purchased.

In the autumn of 1931 the long awaited moment had finally arrived. After a seventeen year hiatus, the dorm again accepted Lemko secondary students. The building came to life and was filled with the sound of the Lemko language and songs. In the beginning, only around a dozen students were taken in due to the difficult financial situation, while only the ground floor was used for the dorm's needs since the second floor was rented to a tenant. However, year by year the situation improved for the better. In 1933 the tenant moved out and the dorm could make use of the entire building. The dorm was in full bloom. In 1936 for example, 43 pupils lived in the dorm. They learned the Rusyn language, Rusyn history, and Rusyn songs. The dorm was under the supervision of two Society Department directors (nastojateliw): school professor Roman Maksymowycz and teaching candidate Włodzimierz Skomorowicz. The building was given an overall renovation, bathrooms were installed, a valuable library was founded, a radio was purchased, and a athletic field was created in front of

³ In accordance with certain information unconfirmed by me in any source materials, the quick purchase by the Rusyn Dorm Assoc. in Gorlice of such a large amount of property was only possible due to a kind of political arrangement. The heir of Siary, Mr. Długosz gave the Lemkos the field and perhaps a sum of money for the building in exchange for votes in national parliament elections. This kind of diplomacy of the Lemko patriots shows their maturity, consolidation, and the actual political significance of Rusyn voters in the region.

the dorm. These improvements were possible thanks in part to monetary gifts from America that were brought over in 1938 by Seman Szkymba. Each year provisions for the dorm were also collected in the Gorlice and Jasielski County villages. The heart, soul, and dynamo for these Association activities were: Mikołaj Jurczakewicz (school director in Skwirtnem), Dr. Jarosław Siokało, teachers: Wysłocka and Połoszynowycz, Damian Bubniak, Wasylj Małeckij, Teodor Wojtowycz, Iwan Horbal, and others. Fees for the dorm were very low. Depending on the means of the families, the fees cost between 10 and 30 zł per month, and a few orphans stayed at the dorm free of charge.

In a photograph from 1938 the Dormitory Board was immortalized, along with teachers and 38 pupils. From the list of names as taken down by the last Dorm teacher, Roman Maksymowycz, it shows that 22 pupils came from Gorlice County, 6 from Nowy Sącz County, 3 from Jasło and Krosno Counties, 4 from Sanok and Lesko Counties. Among them were 35 sons of peasants and 3 sons of the village intelligentsia. As we can see, the Gorlice Dorm took into its halls pupils from not only Gorlice County, but from the entire Lemko region. Unfortunately, the Nowy Sącz dormitory was unable to renew its activities after the First World War, despite the intense efforts of Lemko patriots from the Nowy Sącz region. Its property was much larger, and being situated in the city center, it was taken over by the city hall, which eliminated any chance that it would return to the Lemkos. The Gorlice dorm thus was the only Rusyn dorm between the World Wars in the Lemko region, and as such was irreplaceable in its role in providing a patriotic upbringing.

In 1939 history repeated itself from the First World War. Many people, especially the intelligentsia, were arrested. Ukrainian Administrative units took over the dorm, running it during the entire occupation period. The dorm was unable to revive itself after the war. It's a well known fact that during the years 1945–1947 all Lemkos were displaced and so there were no rightful property owners. The decision of the Socio-Political Department of the Provincial Governor's office in Rzeszów on Feb. 27th 1950 dissolved and liquidated the Rusyn Dormitory Association in Gorlice. And by the decision of the District Liquidation Office in Krakow on Dec. 14th 1950 the dorm was deeded to the Polish National Treasury as property abandoned by persons resettled in the Soviet Union and was then soon after passed on to be used by the Public Hospital in Gorlice.

It's sad there now, where not long ago our children happily learned and played, the flower of the Rusyn nation. — That's how it is now.

Is this where the history of the dormitory in Gorlice ends? Will it never return to the hands of its rightful owner, the so cruelly wronged Lemkos?

This question was raised in 1958 (on the 50th anniversary of the founding of the dormitory) by the last dorm teacher, Roman Maksymowycz. Today, following another 50 years, the question still has not been unequivocally answered.

When Lemko life in the Lemko region started to revive on a minuscule scale, former dorm pupils and other cultural activists remembered the significance of this pre-war institution for the social life and national consciousness of the Lemkos. The first to declare for the return of the Rusyn Dorm property to Lemkos was in the 1980s the Song and Dance Group "Łemkowyna". In 1989 the Rusyn Democratic Circle of Lemkos "Hospodar" also asked for the same in this matter. The United Lemkos also took action in this case. None of the above organizations could prove legal succession (such as possessing in their board at least two members from the former organization) in relation to the Rusyn Dorm Association in Gorlice. All efforts were thus turned down.

Then among a group of persons for whom the idea and goal of the prewar "Rusyn Dorm" Association was dear the idea appeared to reactivate this Association. A meeting of founding members, or rather renewers of the Gorlice "Rusyn Dorm" Association took place on June 1st, 1991 in Uścia Gorlice. The Association was reactivated (although formally it couldn't be a reactivation, but rather the registration of a new association) based on a faithfully preserved prewar statute. The reactivation application was submitted in the Provincial Court in Nowy Sącz and by the decision of this court on Oct 22nd, 1991 the Association was registered. In the beginning phase of activities the reactivated Association focused its efforts on regaining the "Rusyn Dorm" property because it was only based on this property that the Association could run its statute activities.

In the autumn of 1994 the Public Hospital in Gorlice left the old, non-functional dormitory building and moved into a newly built hospital complex. Then the Rusyn Democratic Circle of Lemkos "Hospodar" and the Song and Dance Group "Łemkowyna" renounced their attempts at regaining the dorm property recognising the Association as the rightful heirs of the "Rusyn Dorm" Association in Gorlice. On March 31st, 1995 in the Regional Office in Gorlice a contract was signed by Dr. Andrzej Welc, director of the Regional Office and the "Rusyn Dormitory" Association on whose strength the Association was granted free use of the property until the time when a legal successor could be established of the prewar "Rusyn Dorm" Association, which at one time belonged to this organization, but which now was the property of the National Treasury. This was a very important moment in the postwar history of the dorm. Once again Lemkos stood in the dormitory's yard, again they were able to enter the damaged building which had been severely altered by the hospital, and they were able to start to confer on how to return this historic building (the only Lemko social building) its former importance and glory. The decision of the "Rusyn Dorm" Association Board in Gorlice was that the dorm building should serve as a Lemko cultural center until the time when it can be used as a dorm again (which means when the building is appropriately furnished, when there are teachers and pupils interested in taking advantage of the dormitory).

The Dorm Association allowed access to parts of the building space to other Lemko organizations. The Łemkowyna Song and Dance Group found their home here where they could have rehearsals. The Rusyn Democratic Circle also had their own office and exhibition space within the dormitory building. The Lemko Youth Organization "Czuha" also has its headquarters here. All of these organizations attempt to work in union to realize their own programs and statute agendas, resulting in the rebirth of Lemko culture and social life.

In their cultural-educational program activities the "Rusyn Dorm" Association places the most emphasis on work with children and youth, which is a continuation of the tradition and goals of the prewar Association. Each year in the dormitory various contests and exhibitions are held of children's and youth's creative output from learning the Lemko language: a review of school Christmas caroling groups, drawing competitions, contests testing knowledge of the Lemko language, Lemko traditions, contests on writing the memoirs of grandparents. Meetings are also held in which children, young people, and adults take part, and whose purpose are the direct passing on of traditions, such as painting Easter Eggs with candle wax, Christmas traditions, St. John's Eve (*rusalne*), Marian traditions, the preparation of traditional Lemko dishes, etc. Field trips are organized for pupils: remnants of Lemko Orthodox Churches, to the Museum of Lemko Culture in Zyndranowa, to the district museum and open-air ethnographic museum in Nowy Sącz, to the Nikifor Museum in Krynica. Among the most popular educational activities (for the young and old) directed by the "Rusyn Dorm" is the presentation of documentary films about Lemkos and lectures on the subject of Lemko history, literature, ethnography, and social processes. Literary evenings are held in the dorm with Lemko poets and once a year (in the autumn) the Lemko Association organizes here the Lemko Creative Autumn in cooperation with the "Rusyn Dorm".

Since September 2000, when the teaching of the Lemko language was introduced in Gorlice middle schools, the dorm has become even more vital for Lemko young people, expanding its activities, approaching more and more to its former function. The official opening and closing of the school year for those who study the Lemko language is held in the dormitory. The end of the school year is connected with "*rusalno*", a Slavic Saint John's Day summer solstice celebration. All graduates receive awards. Various kinds of Lemko language lessons are offered for children and adults in the dormitory. Since the autumn of 2000, the "Rusyn Dorm" Youth Theater Association "*Terka*" has been active in the dorm, holding all of their rehearsals and premieres here. Since 2005, the Association started publishing a popular science almanac: "*The Rusyn Dorm Yearbook*".

The members of the "Rusyn Dorm" Association perceive even greater needs and possibilities for utilizing the building in accordance with its original purpose. They are concerned about and fighting currently for two issues. First

and foremost is the regaining of the "Dorm's" property as owner, not just as user. The second issue, essentially connected with the first, is the overall renovation of the building. The building, which was erected in 1909, was for many years not used in accordance with its original design, without any renovations or modernization, now requires a complete overhaul and comprehensive renovation, starting with insulation of the ground floor, through the replacing of the electrical, gas, and plumbing systems, removal of old plaster and laying of new plaster, modernization of bathrooms and kitchen, certain changes in the layout of rooms, placing of new doors and windows. Such renovations entail enormous costs, which can only be covered it seems by counting on the generosity of benefactors (much as it was before the War). Immediately after the building was handed over for use to the "Rusyn Dorm" Association, and after announcing this fact in the Lemko quarterly "Besida", many benefactors were found after turning to everyone who might be concerned about the problems of the Lemko community. With these donations the building could again be adapted to cultural-educational activities of the "Dorm", and certain, but only superficial repairs could be done. For instance, painting all of the rooms, building a stage and benches for the main hall, the purchase of basic furniture, and in one room setting up a guest room with ten beds. Thanks to sponsors it would also be possible to run the cultural-education "Dorm" programs. Unfortunately, most renovation works cannot be accomplished using only the donated money. The Dormitory building was already in very bad condition when the Association received in 2006 the first investment grant intended for renovation from the Ministry of Internal Affairs and Administration. Thanks to grants in following years, serious thorough repairs have begun, starting with the drainage and insulation of the ground floor, through the replacement of vertical water and sewage lines, the modernization of bathrooms, the changing of windows, the replacing of the roof trusses and the roof covering. The renovation works are constant and we hope to finalize all renovation works thanks to ministry grants and internal funds. The essential fact is though, that the "Rusyn Dorm" Association is renovating a building of which it is not the owner.

In connection with the issue of the return of property, members of the "Rusyn Dorm" Association have met on more than one occasion, sent many letters to agencies: county and regional, to the Senate Commission of National Minorities in Poland, to the National Government. The same answer always comes back: that in agreement with the current judicial directives in Poland, there is no legal basis for the return of property to the "Rusyn Dorm" Association. The board members have tried to follow the same path as most cultural-educational organizations in Poland which have received ownership of buildings, premises and other types of real estate belonging to the National Treasury for the purposes of running their activities. They turned to the Gorlice

County Starost (a Polish county executive official) with the idea of a sale of the property in a non-bidding format with the use of a discount in relation to the value of the property (such as the symbolic sale of the property for one Polish zloty). It turned out the "Dorm" cannot take advantage of this commonly used practice. Despite countless promises and assurances from the side of the government at various levels, Lemkos to this date have not reacquired the ownership rights to the Association's property.

The main reason given for the obstruction by the county and provincial authorities in deciding in this matter, is in many way analogous to the situation in which the legal guardian of the dorm after the First World War was deemed acceptable for buying the property. The Federation of Lemkos (a Ukrainian organization) usurping attempts to take over the cultural heritage, and in this case also the property of the "Rusyn Dorm" Association (with an opposed attitude towards "Ukrainianess"), create for the authorities a pretext for not settling the matter of the dorm's property in the Lemkos' favor. After 17 years of efforts the situation has reached a level of absurdity.

The "Rusyn Dormitory" Association in Gorlice is an organization continuing the idea and traditions of the former property owner. Its moral right to the property of the prewar Association rests on the statutory order that in the case of the willing or forced dissolution of the Association, its property should be taken over by an organization which has a similar statutory goals and stands on the same ideological Rusyn base as the "Rusyn Dorm" Association, and not a Ukrainian one. All Lemko organizations recognized the "Rusyn Dorm" Association as the rightful heir to the dorm's property. Despite this, the strivings of the Federation of Lemkos are treated by the government with exceptional respect. This organization, which is presented in the "Rusyn Dorm" statutory orders as being excluded from the possibility of inheriting its property, declares it has no intention of appearing on a side in the case of inheritance, and then later resigns from these declarations, goes many times officially against the statutory goals of the "Rusyn Dorm" Association, is continually treated by agencies and officials as an equal to the other eight Lemko organizations that present a common position in the matter of the dormitory's property.

A few illusory opportunities for a positive conclusion in the issue of granting property rights to the "Rusyn Dorm" Association have proven misleading. The putting up for sale without tendering offers for the dorm's property appointed by the Gorlice starost (Polish county official) in the second quarter of 2001 never took place. Then an attempt was made to settle the issue under the condition that the Federation of Lemkos would be given a portion of the premises that would satisfy their needs and require their organization to give up on efforts at acquiring the "Rusyn Dorm" property. The premises were divided, though in the next seemingly last official letter concerning the

issue of the possibility of purchasing the property without tendering other offers and using a discounted symbolic sum of money submitted to the starost by the "Rusyn Dorm" Association in Gorlice, a reply from the Gorlice Starost Witold Kochan was received that surprised everyone. In the starost's answer there isn't a trace of, or reference to the conditions placed on the Federation of Lemkos organization. On the other hand, there is the old condition which clearly favors the government of requiring an agreement between the "Rusyn Dorm" Association and the Federation of Lemkos. Again everything returned to the starting point.

Celebrating the 100th anniversary of the founding of the "Rusyn Dormitory Society registered in Gorlice" Lemkos do still not have their "own place". At the beginning of 2008 the Provincial Governor of Lesser Poland Jerzy Miller presented a plan of handing over the "Rusyn Dorm" Association property in Gorlice. The Federation of Lemkos are to be given a grant allowing them to purchase a building appropriate to their organization's needs. This decision was accepted by the Minister of Internal Affairs and Administration Tomasz Siemoniak along with a recommendation for the Provincial Governor to follow through on this decision. The Sejm Marshal Bronisław Komorowski in relation to the demand for the return of the Dorm's property was given an answer by Minister Siemoniak with the declaration that the real estate is to be returned to the Lemkos' Dorm Association in Gorlice by the end of 2008. Yet in the letter to the leading Chairperson of the Dorm Association which was to set in motion the proceedings of handing over the real estate, Gorlice Starost Mirosław Wędrychowicz stated in agreement with the old convention- the impossibility of the return proceedings "without the mutual satisfaction of claims between the Federation of Lemkos and the "Rusyn Dorm" Association. At this moment an essential question arises: is the Lemko ethnic minority being treated by the Polish State officials subjectively?

*Translated from Polish
by Dennis McEvoy*

Симеон Пыж (1894–1957)

Богдан ГОРБАЛЬ

З родичів Штефана і Марії Бодак — Симеон Пыж вродил ся в селі Вапенне дня 14 лютого 1894 рока. Здільний до науки, был посланий до гімназії в Горлицях, де мешкал з інчыма учениками в Рускій Бурсі. На свою науку дораблял вчыньом слабшых студентів.

Літом 1914 рока мешкал в маєтку школьного колеги, нанятий през його родичів до помочы синові в математыці. Коли вшыткы зачали бесідувати лем про войну — Поляк шмарил книжки і пішол воювати в легіонах Пілсудского. Пыж вернул товды до Вапенного, де перебувал в часі оголошыння мобілізації. Австриякы одраз взяли вшыткых хлопів од 21 до 42 рока жытя. Медже нима нашол ся старший брат Симеона, котрого тот одвозил до Горлиц. Гын дознал ся о початковых побідах царской армії і вернувши домів — чекал, што буде далі. Приближання ся Росиян выкликало зо стороны Австрияків шторааз векшы арештування русофілів. 3 вересня пришли і по него. В горлицкій тюрмі Пыж стрітил мало не вшыткых студентів того округу. Коли 6 вересня, без ниякого суду, розстріляно православного священника Максима Сандовича, вшыткы зрозуміли, же не буде легко пережыти тоту войну.

Зараз тіж послано вязнів до талергофского лагру. Гын Пыж мучыл ся рік, аж держава задумала выкорінити громадян-ворогів барже ефектывні.

З Талергофу перевезено його до Тарнова, де через пару тыжни перешол войскове перешкоління і з ворога стал ся оборонцьом Австро-Угорщыны. В Тарнові тіж... здал Пыж матуру. Маючы до того право, попросил о таку можливст і о додатковы два місяці на прирыхтування ся. Войскове командування і школьны власти не робили проблемів.

По закінчынню войкового перешкоління, Пыжа перешмарено до Карринтії. 30 кільометрів од італияньского фронту. Зато, же знал так польску, як і німецку мову, Пыж был выбраный до канцелярії компанії, де вюл паперьовы sprawy і служыл як перекладач. За того піднесли го до рангы капраля. В кінци грудня його компанія была призначена на

фронт, де Пыж заряджал бункром і мал під собом осмьох вояків. По деякым часі зас заликано го робити в компанійній канцелярії, пізнійше і в батальоновій. Зато, же по голові заедно ходила му лем тота думка, жебы втечы до Італіянців — попросил компанійного офіцера о перенесіня го на першу лєнію фронту, штобы мож *ліпше служыти цисарьови*. Гын долго не чекаючы, перешол фронт і 16 марця 1916 рока был уж медже Італіянцями. По другій страні лишыл свойого приятеля, сына сельского учителя з Мушынкы — Михаіла Нестерака. Жаліл барз над його дольом, бо то был здільний молодий чловек, котрий хотіл почекаати з втіканыом на весну і згынул о пару місяци пізнійше.

В Італії Пыж пересідил аж до жолтня 1918 рока. Векшіст того часу был з інчыма втікачами з австрійской армії і взятима до неволі вояками запертий в монастерях, котры служыли як лагры. Там стрітил групу русофільскых Галичан. Разом навязали контакт з російскым представництвом в Римі і зорганізували 10-особовий одділ добровольців до борбы з Німцями на східнім фронті. Револуция в Росіі станула на перешкодї перешмаріню вшыткых на схід. Медже тыма, котры лишыли ся в Італії был і Пыж. Маючы барз дуже вільного часу забрал він ся за італіянську граматыку і навчыл ся добрі того языка. В осени 1917 рока зголосил ся до группы маючой поправляти гірскы дороги. Там зас робил як перекладач і мал велике поважання в командуючого офіцера. В маю 1918 рока Італія дозволила творити при своїй армії славянскы одділы до борбы против Австро-Угорщынї. Пыж одраз поступил в ряды чєско-словацкого легіону і єдночасно зачал творити (з проф. Лєсєвом) Карпато-Рускій Баталіон. Вытігаючы плінных вояків з лагрів зобрано такой 200 осіб.

Станули они напротив лєнії ворога, але лем по то, штобы нагваряти бесідом і выстрілюваныма одозвами до лишання австрійской армії і переходжыня на страну Італії. Перезераючы і перекладаючы на італіянську мову одобраны плінным воякам писма і документи — Пыж діждав ся кінця войны. Карпато-Рускій Баталіон початково пильнувал захвачєных австійскых жолнірів, а пізнійше розвязано го і розпущєно вояків. Пыж нашол ся в групі осмерых осіб, котрым дозволено іхати до Риму (лютий 1919 рока). Там покликано Карпато-Рускій Комітет, якого секретарьом остал Пыж, а председательом проф. Лєсєв. Пыж склал вшыткы меморанда і петиції, якы были подаваны італіянськым властям, урядам інчых держав і печатаны в газетах. Просило ся в них о свободу для Прикарпатской Руси і прилучыня єй до Росіі. Од Італіянців Комітет хотіл дозволіня дальшого істнуваня К-Р Баталіону і посланя його до борбы за волю населіня Прикарпатской Руси. Штораз векший безпорядок в Росіі і побіды большевіків знеохотили Пыжа до ідеї выїзду на схід. Рішыл даяк вертати домів. Вернути ся як польскій громадянин значыло іти на войну з Українцями або Червєном Армієм, чого він не хотіл. Зато

іщы раз взяў до рук свої легіёновы, чэско-славацкы папері і вступіў в ряды іх войска, перешмаруюванага з Італіі до краю. 20 жолтня 1919 рока лішоў Рым і через Австрыю дістаў ся до Будейовіц. Маючы протекцыйне пісьмо од російскаго князя Волконьскаго — Пыж ослебодіў ся гын од службы в войску і поіхаў до Прагы.

Іщы раз корыстаючы зо спомненаго пісьма — дістаў він роботу в білогварыйскій газеті. Робота тота была барз корыстна для него, бо давала не лем грошы на жытя, але і дост гарді вільнога часу. Не мал вызначеных годин працы, лем роботу до зробліня. Тепер міг падумати о студиях. Все занимали Пыжа стислы науки, в котрых — як бесідувал — чорно на білым довести мож правду або цыганство. На жаль, страўіл пару років через войну і тепер треба было падумати о якісй профэсіі на рэшту жытя. Маючы на увазі можлівіст дістаня работы в державній адміністраці чэско-славацкой державы, Пыж выбрав правнічы студия. Зачаў іх на Карльовым Універсітэці в Празі уж під канец 1919 рока. На весну 1920 рока перестала істнувати білогвардыйска газета і Пыж страўіл роботу. Ціле літо перавіў на Прашівщынї. Трыраз потаємні пераходіў граніцу і одвіджаў лемківскы села — голівні рідне Вапенне. В тым часі Полякы браўі Лемків в свою армію до борбы з большевікамі. Выклікала тото протэсты лемківскых діячів і нагварюваня до дезерціі. Соткы Лемків скрывало ся по лісах, або пераходіло граніцу. В Пряшові Пыж нашол ся в Лемківскым Спасітельным Комітэці, покліканым через групу нашых діячів веденых през др Дымітрыя Собіна і др Александра Тыханскаго. Помагаў він лемківскым втікачам легальні жыты в Чэхословаціі, або емігрувати до Амерыкы. На осін Пыж вернуў до Прагы, а скінчывшы другій рік, зас поіхаў на Підкарпатя. І, як попередньо, потаємні перешол граніцу і сідів на Лемковіні пару місяці. За пожычены грошы вернуў до Прагы, котра помалы ставала ся центром лемківскых студэнтів. Створено там Карпато-Рускій Круг Студэнтів „Возрождєніє”. Думаючы о політычній борбі за волю Лемковины уж вчаснійше створено Лемківскій Комітэт якого прэсідательом был Александер Гассай а Пыж єдным з діячи. Ведено пропагандову діяльніст і помагано Лемкам, котры приїжджали до Чэхословаціі, глядаючы місця де мож спокійні жыты.

Літом 1921 рока Пыж перешол кінцёвий екзамін на універсітэці. Під канец того рока і пачатком наступнаго здаў державний екзамін і в тот спосіб остаў доктором прав і дістаў докүменты даючы можлівіст працуваня в державній адміністраці. Не барз переконаний до жытя в Чэхословаціі, голівні зо взгляду на автономію прызнану Підкарпатскій Руси лем на папери, зачав штораз вєдє думати о перєіханю деси інде. Товды члєны Лемківскаго Комітэту рішылі послати когоси до Амерыкы, штобы навязяты спілпрацу і оживити народну роботу за океаном. Остаўно сам Пыж дішоў до внеску, што не є то зла думка і поставів свою

особу на переведіння того заміру. Переконал американського амбасадора, што іде ся дале вчыти і дістал візу для студентів. Тот раз на польській пашпорт, під koniec 1922 рока, через Німеччыну Пыж вывандрувал до Нового Світа.

Іщы того самого рока Пыж перенял од Віктора Гладика редакторску роботу в карпаторускій газеті „Правда”. Печатана од 1902 рока была она пресовым органом могучой карпаторуской організації в Америці — Общества Русских Братств. Пишучы так о справах старого краю, як і о проблемах нашої еміграції, Пыж керував „Правдом” через десят років. През тоты roky склал тіж пару календарів. Коли під koniec 20-ых років приїхал до Америки Димитрий Вислоцкій, Пыж навязал з ним барз стислу співпрацу. Ефектом того был його перехід до печатаного через Вислоцкого „Лемка”, якого редактором остал в 1934 році і был ним аж до смерти. Оба тоты діяче были ведучыма персонами, котры організували „Лемко-Союз” і пізнійше творили його силу. Пыж долгыма роками председателювал тій організації. Він тіж вложыл барз дуже працы до того, штобы поставити в місті Йонкерс Американській Карпаторускій Центр, величезний народний дім, якій до гнеска служыт лемківським емігрантам. В тым домі сам мешкал і занимал ся його утриманьом през долги roky. Наступна його велика ідея, до котрой горячо нагварял краян — то створіння „Лемко-Парку”. На жаль, не діждав ся той хвилі, коли до лемківського парку зїхали першы гості.

Твердо стоячы в обороні рускости Лемків — Пыж не одвертал ся од політичных акцій, вюл їх разом з деякыма українськыма організаціями в обороні національных меншын в Польщи. Пыж был медже тыма, котры зышли ся 18 мая 1946 рока в Нью Йорку і покикали Лемківській Допомоговий Комітет. Зараз оголошено збірку гроши і одягу для Лемків в краю і тых, котры переїхали на Україну. Коли тота акция обнімала штораза веце лемківських емігрантів, пришла інформація о переселіню на західні землі. Пыж звернул ся до участников Славяньского Зїзду (20–22 вересня 1947, Нью Йорк) о поміч Лемкам, але окрем єдного польского діяча ніхто не хотіл ані слухати. Пыж тіж хотіл бесідувати з польським представництвом в Америці, але не допущено його до того, годили ся лем на переказаня деклярації Лемко-Союза польскому урядови в Варшаві. В звязку з тым Лемківській Допомоговий Комітет перестал зберати жертвы на поміч краянам. В 1948 році Пыж хотіл їхати до Польщи, але польській консуль не дал йому візы. Зміны наступили аж в 1956 році. 31 марця 1957 рока Петро Гардий скликал зобрания ЛДК і оновлено його діяльніст. Послано прошыня о авдієнцію до польского амбасадора а Пыж склал меморандум до уряду Польской Народной Республики, де писало ся:

[...] В 1947 році пришло цілковите і примусове высеління, при помочы военной силы вшыткых Лемків, котры остали ся в своїх селах і на своїх газдівках в Польщи. Они мусіли лишыти свої хыжы, свої оброблены поля і свій спосіб жытя, до якого привыкли. Польскы власти перевезли їх на західні рейоны і гын розшмарили поодинкыма фамелиями або меншыма групами медже польскым населіньом. То была правдива народна трагедия, котра глубоко потрясла лемківском еміграцийом в Америці. Dla нас был то очывидний плян полного вынищыня нашого народа і денационалізації нашой рідной землі. [...]

Дальше Пыж звертал ся о дозвоління Лемкам вернути на рідны землі, даня ім можливости вчыня діти в рідным языку і релігійну свободу. Просил тіж о допущыня до Польщы помочы од американьскых Лемків. Автор того документу уж не діждав ся одповіді, 10 червця 1957 рока вмер на серце. Лемківска делегация поїхала до польской амбасады в Вашынгтоні уж по смерти Пыжа, 25 липця т.р. Дішло до выміны поглядів і признання віз лемківській делегации до краю. Поїхала там в жолтни 1957 рока, несучы зо собом поміч нашым переселенцям.

1 вересня 1957 рока мал місце 19 Зъїзд Лемко-Союза, котрого делегаты перше зобрали ся на могилі Симеона Пыжа, славлячы памят великого лемківского патріоты, доктора прав Пражского Університету, котрий знал польску, німецку, італиянску, ческу і анґлійску мовы, але найбарже кохал свою рідну, лемківску.

Горлицкій Бурсак

Симеон ПЫЖ

В горлицкій Бурсі

Для Руской Бурсы в Горлицях нашым людям повело ся набыти двоплянтровий дім з прекрасным садом і коло 5 моргів уроджайной землі з господарскыма будынками при дорозі зо Жмігорода до Горлиц. То было за містом, зато бурсаки мусіли ходити праві пільтора кілометра до гімназії, котра находила ся по другій стороні Горлиц. Але в домі мож было умістити два раз більше учеників, як в Санчівській бурсі. А до того можна было вести свою газдівку, тримати коровы, сіяти зерно і зеленину. Бурсаки при таким саді і своїм поли чули ся в бурсі як в себе дома.

Уряджыня в бурсі было праві таке само, як в Новым Санчи, зато нам сандецкым бурсакам было легко привыкнути до новой бурсы. Окрем вихователя, котрий надзорувал науку бурсаків, был іщы газда, котрий керувал кухньом і займав ся газдівком на тых 5-ох моргах бурсацкой землі. През того утриманя бурсаків в Горлицях было туньше.

Гімназия в Горлицях была нова, лем рік скорше отворена з двома першыма клясами. Потім каждого рока додавали нову клясу, так же пред самым світовом войном в 1914 році мала она уж осму клясу і выпустила першых матуристів.

В горлицкій гімназії мы Руснакы чули сме ся свобіднийше, як в сандецкій, бо нас было більше. В денекотрых клясах разом з єврейскыма учениками было нас веце і мали сме перевагу над Поляками. Окрем бурсаків, до нашої гімназії ходило дуже синів наших священників з горлицкого і сусідніх повітів. Они мешкали в приватных кватерах. В школі барже приязлили сме ся з єврейскыма учениками, як з польскыма, в котрых все дало ся зауважыти якісу неприхыльніст для „Русінув”.

Перший шкільний рік в Горлицях минул барз легко. При регулярным ходжыню до школы наука стала ся для мене забавом. Без нияких

трудности зарахувал ьм школьний рік з виріжніньом і перешой ьм до слідуючої клясы.

На вакациях наш бурсацкій вихователь зобрал групу гімназистів-бурсаків і зорганізувал з нами прогульку пішком по Лемковині. Так направду, то было лем одвіджання наших лемківських священників. Переходили сме з села до села, од єдного священника до другого, спали там по клєбаніях і гостили ся. Вихователь бурсы, старший студент юриста з паньскыма замашками, родом зо Львова, бесідувал, же мы хлопскы сыны повинни сме набрати кус „товариской оглады“, жебы сме знали як сідити за столом в польській хыжи, як бесідувати з освіченима людми і взагалі ліпше ся заховувати. В тій ціли він рішыл впровадити нас до хыж наших священників. А священники з охотом прийняли пропозицию вихователя і всяди нас щыро принимали, гостили, познавали зо своїма дівками.

Тоту прогульку розпочали сме в Мацині Великій од хыжы о. Василя Курылы, котрий был в заряді нашой бурсы. Од него перешли сме през Боднарку до Волі Цекліньской. Боднарского священника сме поминули, бо він был „не наш“, а українській сепаратиста од Сокаля. В Волі Цекліньській переспали сме в священника, забавили сме ся і рушыли сме дальше. Так сме одвідили по порядку слідиючы клєбаніі:

З Волі Цекліньской до Перегримкы, з Перегримкы през Мрукову, Брезову-Яворье, понад Дошницю до Святковой Великой, зо Святковой до Дошниці, до Мысцовы, до Полян, до Мшаны, Тылявы і Зындрановой. Од Зиндрановой вернули сме на захід і през Барвінок і Вільшню перешли сме до Вільхівця, потім до Тихані, з Тихані през Граб до Радочины. В Грабі зашли сме до Гошка, котрий мал сына в Горлицкій бурсі, але попа сме поминули, бо тіж был „не наш“. В Радочині переспали сме ся, погостили і перешли до Юрчакевича в Чорным, потім до Ждыні, до Смереківця, до Регєтова. В Регєтові в старого, барз гостинниго священника провели сме пару днів і рушыли сме през верх до Высовы, пак до Ганчовы, до Ізб, Баниці, Чырной і Мухначкы. В Мухначці лишыл ьм групу і перервал прогульку, бо ьм ся розхворіл і мусіл ьм вернути домів. Але тоты, котры остали, продолжали екскурсию в Санчівскым і Грибівскым повітах, а пак вернули до Устя і Лося де закінчыла ся тота прогулька наших бурсаків.

Своїх старых, рускых священників одвіджали сме часто і в слідуючы вакації, коли были сме уж в старшых клясах гіманзіі. Они запрашали нас з охотом, радо принимали і щыро гостили. То были добры люде, інтересуючы характеры, але непрактичны і одорваны од нового жытя, як бы то не были живы люде своей эпокы, а історичны памятники. В культуральным одношыню они виділи ся нам запізненыма людми. Они колиси покінчыли гімназіі, але нам ся здавало, же они забыли вшытко

тото, чого навчили ся в школі і як бы так мусіли здавати іщы раз екзамены, то ани до другой клясы гімназії не были бы допущены. Не читали праві нічого, хоц свободного часу мали під достатком. Сідили на своїх клібаніях і ходили до церкви читати фурт тоты сами евангелії і одправляли тоты самы богослужыня. Думам, же тоты священничы занятя отупляють чловека і одберают му охоту до культуральных занятъ. Такій священник на селі, навет як уж не хотіл іти медже нарід, жебы не уменшати свойой достойности, то міг дашто писати, зберати науковы материялы, бо были они в него під руком. Але ніт, як лем пришоу на село, то тратил всаку охоту до дальшой науки і культуральной діяльности. Він мал малий вплив на селян, бо тримал ся далеко од народа, не заходил до хыж селян, не вникал в їх жытя. По старій традиції він хотіл быти незалежний і одгороджений од народа, штобы тым способом тримати на высокости свій священничий стан.

Были вынятки, але барз рідкы. Таким вынятком был на примір о. Димитрій Хыляк в Ізбах. Коли зашли сме до него, він вытягувал стары і новы підручники до латиньского і грецкого языка, літературы, алгебры, історії і любил змагати ся в знаню тых предметів. Але вшыткы інчы священники смотрили на него як на чудака.

Тоты стары нашы священники на Лемковині были пышны в своїх позолоченых ризах, коли служыли на престолі, або выходили на „царскы врата“. Они одправляли службы поважні, зо вшыткыма правилами і з достойністю. Але то была ціла їх велькіст. Коли бы світ ся не змінял, а тримал ся в єдній і тій самій релігії, то они были бы все на самій горі свого положыня. Але пришла інча політыка і нашы церкви, наша стара релігія остали обернены в оружа і забавку той новой політыкы. Коли пришли на села новы священники зо Східньої Галичыны переполнены українським сепаратызмом і наділи тоты самы ризы, то они здавали ся народови такыма самама передставниками релігії, як і стары священники. Втовды вказало ся, же тоты нашы стары священники, свого роду рускы патріоты, не лишыли ниякого сліду по собі в селах, де жыли цілы покоління, бо они нічого іншого не робили, лем тримали нарід при церкви. Тепер тота сама церков была выкорыстана до розбитя народа.

Перед самым світовом войном на Лемковину приходило шторааз більше молодых українських священників зо Східньої Галичыны. Они на першым місци были політычныма пропагандистами, а релігія была для них на другым місци. Они поставили си за головну ціль не тото, як тримати нарід при церкви, а тото як вщепити му ідею українського націоналізму і ненавист до руского народа. Они з охотом зближали ся до народа, заходили зо селянами, глядали си приятелів в народі отверали українскы читальні, кооперативны спілкы. Таким підходом они скоро перетягли люди на свою сторону. Товды і нашы стары священники

здогадалися, же світ не стоїт на єдній лем релігії і зато мусят і они робиты дашто інче. Так і они на поденекотрых селах взяли ся на стары роки за чытальні і кооперативны спілky. Але было їм тяжко.

Раз звідали ся єдного з таких старых священників в сусіднім селі:

— Чом вы отче не зайдете даколи до Руской чытальні і не прочытате селянам газету, або наукову книжку?

— Мі не пасує, бо я святу евангелию чытам їм в церкvi — одповіл тот священник.

Дякувати таким старым священникам лишыла ся в нашым народі узка релігійніст, яком виріжняють ся переважні вшыткы Лемкы, котры выросли перед першом світовом войном. Каждый придає велике значына церковным правам і видит в них верх людской мудрости. В каждом таким Лемку сидит дячок, хоц такій маленькій. Неє чловека, котрий бы даколи не пробувал свого голосу в чытаню Апостола. Видит себе на середині освітленої церкви з Апостолом в руках, затыгуючого „Братіє”.

А в самой Руской Бурсі в Горлицях прибивало з каждым роком веще освіченых люди. Тепер вчыня русского языка было поставлене на высшым рівні, бо до Горлиц приїхала молодіся учителька русского языка з Росії. Она барз ся намучыла, жебы навчыти наших бурсаків правильно выповідати русскы слова і ставляти притиск там, де треба. Таки учителькы были в тым часі присланы і до інчых бурс в цілій Галичыні. Бесідували, же то была робота Галицко-Русского Комітету графа Бобринского, якій шырил царску пропаганду в Галичыні, а особливі пропаганду православія. Наша учителька, Щербінская, была з богатого роду. Треба подивляти характер і патріотызм тых русских дівчат з Росії, котры в тых часах приходили в такы медведячы куты, як Горлиці, жебы шырити знаня русского і передавати нашым хлопцям любов до русской культуры. [...] Приїзд учительок русского языка приніос свої плоды. Тоты учителькы выстерігали ся вшыткой політычной або релігійной пропаганды і занимали ся лем своим роботом — вчыньом русского азыка. Інакше не могло быти. Проти пропаганді православія выступили бы зараз нашы стары священники, котры керували бурсом. А проти політычній пропаганді підняли бы крик школьны власти. Але вчыти ся приватні русского языка не было заборонене, зато власти мусіли стерпіти тоту роботу русских учительок в наших бурсах.

Єднак бесіды о „царских рублях” было чути і в Горлицях. Українскы і польскы газеты писали, же Галичына наводнена царскыма рублями. В тым часі зостала одкрыта афєра з германьскыма марками, котры давал Берлін галицкым Українцям на борбу з Поляками.

В горлицкій гимназії было уж парох українських учеників і коли они споминали нам злосливі о царских рублях, мы сме ся одгрызали:

— А хто достає німецкы марки з Берліна?

Потім, в старших класах гімназії, коли проходили саме історію польської літератури, історію німецької літератури і читали визначніші твори польських і німецьких письменників, звертали саме поважніше в цілий український рух. Читав і Шевченка, як він плаче над своєю найдорожшою Україною, але його верши не будили в мене любови до України, але любов до своєї Лемковини. Думав, що ми повинні саме любити свою рідну землю, так як Шевченко любив свою Україну.

Коли український мовний Шевченка звучав народно, так як мовні наших народних пісень, то новий український мовний, який саме зустрічали в львівських газетах видавав нам штучним і політичним мовним, створеним спеціально до підтримання українського самостійного руху. В той час знали саме вже „Слово о полку Ігоревому” і старі літописи Київської Русі. Російський літературний мовний ніколи не одірвав себе цілком од київської країни і виріс з неї. Але і для нашого чоловіка на Лемковині, котрого ухо звикло до староцерковного мовного, новий російський мовний не звучав як чужий і далекий, але як свій близький мовний. Але новий український мовний мав інший характер. Щоб зробити його „самостійним”, незалежним од російського, замірено вивчали з нього вставки зв'язки з російським мовним. А що російський мовний був зв'язаний з старослов'янським церковним мовним і з мовним літератури Київського періоду, то одриваючи український мовний од зв'язків з російським мовним, треба було в той новий український мовний перерізати вставку кореня, котре йшло в київську країну. [...]

В Горлицях при Російській Бурсі почалася ширити інша народна робота. Найскорше основано кооперативну касу, котре назвали „Лемківською Касою”. До Горлиць перенесено друкування газети „Лемко” під надзором учнів Санківської Бурси — Д. Вислоцького і І. Русенки. В Горлицях збирала себе тієї своєї інтелігенція. Гев приїхали на практику адвокатські кандидати д-р Дмитрій Собин і д-р Ярослав Качмарчик і заслужений суддя Мацинський, котрий отворив свою адвокатську канцелярію. Окрем того було парох наших урядників в початковому уряді і в суді. З Загужан приїжджав часто до нашої Бурси колейовий машиніст Кочкодан. „Лемківська Каса” розвивала себе барз добрі, їй фінанси росли з місяця на місяць, бо не тільки наші селяни давали до неї свої вклади, тієї з Америки наші емігранти пересылали своїощадности. В короткому часі „Лемківська Каса” в Горлицях перегнала „Защиту землі” і вийшла на друге місце між вставками фінансовими інституціями в Галичині, лем „Бескид” в Саноці мав великі депозити. Каса купила свій будинок в середині міста. Була в плані будова центральної Лемківської Торговлі, дому, котрий мав бути складом для сільських кооперативних склепів, котрі отворено в вставках селах горлицького повіту. Керівництво переходило штораз барже з рук священників в руки передових селян і світської інтелігенції в Горлицях. Інтересуюче є те, що та робота ставала себе штораз барже

незалежна од Львова. [...] Патріоты думали о тым, жебы забрати нашы кооператывы з Лемковины з під контролі рускых і українських ревізійных союзів во Львові і зорганізувати свій лемківскій кооперативний союз в Горлицях, а при ним отворити торговлю і школу ремесла.

Полякы в Горлицях зачали бесідувати, же „Русіны” за дуже набирают сил і можут завладіти містом. Бо направду наша „Лемківска Каса” была найсильнішым банком в Горлицях. Приходили до ней по пожычку не лем нашы селяне і кооперативы, але тіж польскы і єврейскы гандляре, польскы селяне, а найвеце ріжних польскых урядників зо староства, зо суду і інчых державных і повітовых урядів. Запожычаючы ся в нас, они были материяльні залежны од наших люди.

Іван Желем (1925–1988)

Олена ДУЦЬ-ФАЙФЕР

Помалы зачынат одходити в вічніст покоління переселенців на Україну з 1945 року. Покоління вроджене на рідній землі, вкоренене в Карпати, котрого духове жытя, омотане тугом, більше розвивало ся в вимірі минулости, як теперішньости. Покоління специфічне, жыюче в двох просторах, а през тото барже творче, „жаждуще”. Мож бы перерахувати немало назвиск тых, котры гын, на Україні вписали ся творчо в перетырвання лемківського культурово-етнічного феномену по трагедії 1945–1947. Серед них важне місце занимає Іван Желем. [...]

Іван Желем вродил ся 3 квітня 1925 року в селі Вапенне коло Горлиц. Початкову школу закінчыл в ріднім селі. В 1937 році поступил до горлицької гімназії і замешкал в тамтишній Рускій Бурсі, котра стала ся му другим домом. Ту власні формувал ся світогляд молодого хлопця, його лемківській патріотизм, знання рідної історії і культури. Друга світова война перерыват Желемову едукацію. Найперше смерт мамы змушат го помочы няньови в газдівці. Скоро Німці забирают го до баудінсту, одкале втіче, а пак на примусовы роботы до Німеччыны, де остає до кінця войны. В 1945 році Желем, обнятий примусово-добровільным выселіньом виїзджат на Україну, найперше до Ворошыловградской области, потім, подібні як і векшіст выселенців, вертат до Галичыны і оселят ся разом з няньом і сестром в Самборі. Ту, працюючи в торговлі, кінчыт середню школу. На студії іде до Львова до Зооветеринарийного Інституту. Як раз є то період сталінських репресий. Неслушні обвинений в якісых -із-мах, остає Желем вывезений на Далеку Пілніч до Комі, де през шість років робит в лісовых лаграх. По смерти Сталіна наступує реабілітація. Желем вертат до рідных, до Бориславя, кінчыт студії во Львові, закладат родину, зачынат фахову роботу ветеринаря. Найперше працює в околицях Львова, потім в мясокомбінаті во Львові. Рівнолегло до фаховой роботи розвиват Желем літературну творчіст. На жаль, несподівана смерт заберат го спомедже живых вполни творчых сил, коли

во власным переконанню не написав іщы головного твору свойого жытя. Вмер 6 вересня 1988 рока во Львові. Похований ест на Янівськым цмунтери, де скорше спочыл Ваньо Гунянка, Роман Соболевскій і дуже інчых знаменитых Лемків.

Літературний доробок Івана Желема треба зарахувати до найзнаменитшых осягнінь сучасной лемківской літературы. Писав він вершы, оповіданя, новелі, гуморескы, ескізы, публицистичны і критычно-літературны дописы. Друкувал їх на „Лемківскій Сторінці” і в лемківських еміграційных виданях. Част з тых творів написав по лемківскы, част по українськы. Належав до тых выселенців, котры не забыли рідной бесіды і до кінця жытя барз вправні послугували ся ньом, не лем в устній, але тіж в писаній формі.

Опубликувана през Желема творчіст ест свідоцтвом його оригінального, всестранного літературного таланту. Одзеркалат вразливіст выплеканой в природным лемківськым просторі души, ей любов і тугу за тым простором. Дрібны прозовы форми автора виріжняють ся своєрідным, барз трафні і глубоко одданим кольорытом лемківского жытя, представленого найчастійше в гумористычных, веселых, несподіваных ситуаціях. Писаны лемківском бесідом, живом, сочыстом, полном забытых уж гнеска лексикальных і фразеологічных форм, маюти они не лем артистычну, але тіж етнографічно-реаліознавчу вартіст. Запечатане остало в них на все уж проминуле жытя давной Лемковины. Так власні жыє феномен выгнаня. Докладні затримує давны образы своей Аркадіі, утраченого раю, місця найдорожшого на світі. Найчастійше тоты, што все оставали на рідній земли, николи з ней не выїзджали, не памятают так добрі давных, проминулых часів, як выгнанец з тугом в серци.

Коли в прозі Желема маме головні до діла з живым, кольоровым спомином, то в поезиі наступило перетворіня того спомину в безконечні насычене тугом визнання ліричного „я”:

Лем едно мя болит,
Лем едно
І душу мі трапит
Заедно —
За тобом, мій краю,
Розпука
І туга што нигда
Не стихат
(Блудний сын)

Желем ест основным (нарівни з Іваном Головачаком) творцьом напряду „тугы за втраченым” в сучасній лемківській поезиі. Напряду, котрий послу-

гуючы ся высокай артыстычнай якості модерным вершом, уфформував загалний модель ліризму опертый на почутю тугы, смутку, жалю, любови до втраченой вітчизны. Желемовы вершы вказують фформальне багацтво, новаторство і деяке експериментаторство в фонічній сфэры. Сут выразом очытання і літэратурнай ерудиці аўтара, на артыстычным грунці ёст то осягніня высоке. Тым ціннійше ёст вписаня в тоты небанальны фформы артыстычнаго выслову глыбокаго болю выгнанця. Не лем індывідуальнаго болю, але болю і тугы цілага выгнаннаго поколіня „лем“. Псіхалогічна правда пробиват з узагальненаго образу лемківскай тугы:

Тисячу років
Збирали каміння
На гірскім полі
Їли бандуркы
Й вівсяну
Адзимку
Дякували Богу
Й марили
Про світ
Де ліпше
.....
А як пішли
Од свого порога
В світ
Де ліпше
.....
Їм сниться
До рідної хижі
Дорога
Й знов марят —
Про рідне поле
Каменисте,
Бандурки,
Адзимку
Й тисячу років.
Бо лемки...
(Лемки)

Желем ёст майстром міцна спуентуваных ліричных фформ. Предумана композиция верша операт ся на ступнюваню сімвалічных абразів вызваляючых спомин давай Лемковины, аж до запертя іх несподіваном пуентом, котра прыклікуне драматычну рэальніст сучасности:

Уж ся мі не снит
Рін над потоком
І гуси на ній гелготливы
Уж ся мі не снят
Тополі высокы
Над хыжом мойом сиротливом
.....

Уж ся мі не снит моя Лемковина
Бо спати уж про ню не можу
(Уж ся мі не снит...)

... Были тіж лісы,
Зрубы і трачы,
Лжыці і мітлы,
Коломаз бродяча,
Дротаре з Шляхтовы,
Ярмакы волковы,
Яффыры і млинці
Тіж были, братове.
А тепер нич несе —
Як хыжы замести —
Лем стоят декади капличкы і кресты...
(Газда)

Желемова поезія вызвалют глибоку рефлексію над тым, чого досвідчыло выгнане покоління і чого досвідчыли Лемкы взагалі. Высеління на Україну, противні до того з 1947 рока, мало в собі даяку (хоц може і невелику) частину добровільности. Тым барже боліти мусит туга, коли істніє свідоміст спілрішыня о тым, што ся стало. Такы мішаны емоції цілий час мусіли трапити тых, котры николи не заадаптували ся вполни на українськым ґрунті. До тых здає ся, належал і Іван Желем. В обчым собі „меленчкым Парыжу сідил як заяц в терніні” і часом лем думал „думку рогату” о своїй доли, таку, як в верши *Най го фрас*:

... Та сіджу
Як заяц в терніні
І мишлю сой
Думку рогату:
Же была
Хоц-яка а хата
І была

Худоба даяка
І вшытко
В старого бортака
Взял фрас...

Не дане было Іванови Желемови николи по 1945 році приїхати на Лемковину, до рідного Вапенного, до котрого протужыл ціле жытя. Вмер скорше як отворили ся можливости свобідного приїзду. Така додя припала тому здібному, вражливому човекови, котрий хоц окрутні досвідчений през жытя, лишыл по собі тырвалий слід в рідній культурі. Слід тым барже цінний, же преполнений до края любовю до рідной землі. На все остане він свідоцтвом трагічної духовой поневірky тых сынів лемківской землі, котры не знали замінити ей на жадну інчу „землю обіцяну”.

Вершы

Іван ЖЕЛЕМ

* * *

Уж ся мі не снит
Рін над патоком
І гуси на ній гелготливы.
Уж ся мі не снят
Тополі высокы
Над хыжом мойом сиротливом.
Уж ся мі не снят
Камінны урвиска
І гірскы зелены убочы.
Уж ся мі не снят
Далеку і блізку
Карпатскы замр'яны ночы.

Уж ся мі не снит,
Же Фырдей задерат
До хмар зелену вершыну.
І смутно, як отец
За сыном вызерат
За мною аж ту в Украіну.
Уж ся мі не снит
В щесливую годину
Край, што-с мі дал го о Боже,
Уж ся мі не снит моя Лемковина,
Бо спати уж про ню не можу.

Най го фрас

Уж мам дост!
Верабоже,
Уж мам дост
Той бетяркы,
Гандляркы,
Смітяркы
І вшыткой
Бортацкой
Господаркы.
Бо уж мі од них
Хырбет спух
І скриплят коліна
Як стары колеса.
То, вера,

Повідам вам зас,
Же мам того дост
І най го фрас.
Уж бы-м
З болячкы і млости
Выгріл згаруваны кости.
Уж бы-м сой люг
На пецу
І духом
Під теплым
Дідівскым кожухом
Слухал бы-м як худібка
Сой сыто румегат
За стіном.

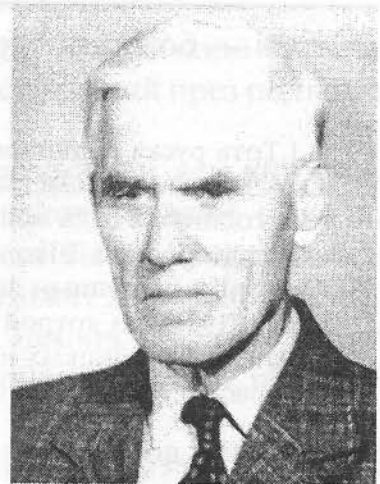
А з двору
Запахы обори
Як дакы перфумы
Бы-м нюхал
І слухал
Як псы ся
По ночы витают
І сосны си грают
З горами,
З вітрами
Над нами
Лемками.
Кед така
Трафіла ся геца,
Же не мам уж хыжы
Ни пеца
А оген домашній мій
Давно уж згас
І взяв вшитко фрас.
І хоц в тым
Маленькым Парыжу
Я керпців
Никому не лижу,
Та сіджу

Як заяц в терніні
І мышлю сой
Думку рогату:
Же была
Хоц-яка а хата
І была
Худоба даяка
І вшитко в старого бортака
Взяв фрас.
І не знам,
І не мам надію,
Де я ся на старіст подію,
Як не мам
При души уж нич.
Лем остал ся
Ішы з худобы
Наш старий
Зглабаний Пегаз,
Та сяду
Хоц боком до нього —
Най члапат
На горний Парнас
І нас.

Блудний сын

Лем едно мя болит,
Лем едно
І душу мі трапит
Заедно, —
За тобом, мій краю,
Розпука
І туга, што нигда
Не стихат.
Полечу, на крылах
Полечу
Я в тоту манливу
Далечу.
Як стану на гірській
Убочы,
То повім: „Маш серце,
Што хочеш”.
Пак піду зберати
Я всяди
Дітинства свого
Принады,

А рідна землиця
Мі рече:
„Де-с блудил, шалений
Чловече?”
За свою зневіру,
За зраду
До лона земного
Припаду
І слезы каяня
Пролію
І в скрусі покутній
Зомлію.
Як скуплю уж свою
Провину,
Проречут зас горы:
„Наш сыну!”
І тоты мя слова
Пророчы
До сонця піднесут
Од ночы.

Петро Феція (1917–2000)

Ярослав ЗВОЛІНСКИЙ

Лемкам жыючым в Польщи не треба пояснювати, хто то Петро Феція. Може молодше, друге і третє покоління наших выгнанців мало менше способности стрітити і познати того тихого, спокійного, здавало бы ся, звичайного человека деси з Лемковины.

Жытя потвердило нееден раз, же мудріст і скромніст — то велькіст! Тоту максиму в однесіню до особы Петра Феціцы повториме ту іщы.

Петро Феція вродил ся в селі Ганчова 7 дня місяця черця 1917 р. Родиче його, Штефан і Параскевія, были господарями на невеликій газдівці, мали 5 гектарів поля. Трудне жытя змушало родичів Петра до выїзду за Вельку Воду, жебы заробити даякы грошы. По повороті на рідну землю за зароблены „дулярики“ докупували кавальчыкы землі і ліса, бо ту на Лемковині поле і ліс засвідчали о заможности газды.

Недолго Феціцы перебували в Америці, бо барз тужыли за своїма горами і жытя на своїй землі было для них найкрасше і найщесливійше. Доховали ся штырьох сынів і вшыткы они вродили ся на Лемковині, а не в Америці. В нашій розмові Петро споминал:

Мое наймолодше і молоде жытя фформувало ся під впливом пречудных церковных богослужынь (Великден, Різдво), весіль і похоронів. Юж як хлопец брал см в них участ, переживал глубоко пісні, мелодії, обряды. По весілях, ци праздниках в ухах мі долго звучали прекрасны пісні, я нима жыл дальше.

Треба ту повісти, же так было на цілій Лемковині. Тоту нашу лемківску душу, любов до свого звичаю, пісні, церкви, своїх люди нашы родиче переказували нам разом з материньскым молоком і того зросніня з нашыма предками, нашом теплом лемківском земльом нихто, навет шатаньскыма способами, не дал рады нам одобрати. То сила нашого духа і хоц бы сме мали і три пашпорты ріжных держав, і так нихто не выжене з нас лемківского духа.

Петро был учеником сельской школы в Ганчові, котра мала в своїм програмі „научане ензика руского“. Але были в тій школі знамениты

учителі — бо і сам Алексій Вислоцький і його жена Анна. Пише Петро, же:

[...] Тота руска родина мала великий вплив на моє жытя, на мою будучність і зато, же їх донька Александра, безробітна абсолювентка Учительской Семінарії, в ранних годинах вчыла мене языка німецкого. Завдякы „Шашці” я дістал ся до 7-ой класы Народной Школы в Горлицях, а то отворило мі дорогу до горлицькой гімназії. І наступным сприяючим моментом было отворіня Руской Бурсы в Горлицях (1931), до котрой принимали бідны лемківскы діти, якы прагнули дальше вчыти ся в горлицьких школах. І тіж ту помогла мі родина Вислоцких і Миколай Юрковскій, учитель зо Шквїртного.

Мушу ту доповісти пару слів од себе — же мам великий заштит і горджу ся тым, же можу писати о Горлицьком Бурсаку і його учителях, бо вшыткы они, і Петро і його учителі, то наша лемківска не легенда, а правдива історія. Споминат Петро дальше:

Дня 31 серпня 1932 рока мій найстарший брат Михал вїоз мене фурманком до Горлиц, бо наступного дня розпочынал ся новий шкільний рік, якій для мене был направду новым, переломным роком — был то найщестливїйший рік в моім жытю. [...] В році 1938 здал ем матуру в Неокласичній Гімназії в Горлицях. В тым тіж році принято мене до Духовной Семінарії Апостольской Адміністрації Лемківщины в Тарнові. [...] В семінарії вчыл ем ся лем рік, бо в вересни 1939 рока розпочала ся II світова война.

Петро вернул до рідного села — Ганчовы і по короткым часі піднял роботу в школі в Радочині, на самій польско-словацькій граници. Але ото і дальша доля Петра:

Дня 26 черця, зараз по напасти Гітлера на Совітскій Союз, я разом з нашыма учителями: Александер Вислоцький з Квятоні, Алексій Вислоцький з Ганчовы, Павел Юрковскій зо Шквїртного, Надя Русиняк зо Смереківця, учителі Байкы з Зындрановы (ціла родина) і інчы были арештуваны през Гестапо [...] і осаджены в німецькій тюрмі в Яслі за прихильність до Совітского Союзу (москофільство). Само перебування в тюрмі было вынищаюче по причині страшного голоду. По кількох місяцях Гестапо денекотрых вязнів выпустило. Мі „пошестило ся” пережыти в тюрмі прешло рік. В 1942 році принял мене до работы вїїт з Ропы, Петро Дутка. Зараз по вїїні удал ем ся до Кракова, маючы в кышени пару гроши, жебы дальше студювати на Ягайлоньскым Університеті — керунок право. [...] Жебы утримати ся в Кракові, треба было брати ся за каждую роботу. І так за штырі роки я юж был магістром права.

По закінчыню наук на Університеті Петро піднял роботу в Народовым Банку Польскым в Кракові. Треба было ту тихо сідити, бо всяди нашы люде были під поліційным дозором. В 1956 році в Польщи наступили політычны зміны. Было нам Лемкам кус легше, але лем кус. Петро не міг пережыти выгнання Лемків з Карпат. Знал право, не міг погодити ся з безправном, злочынном акційом „Вісла”. В 1957 написал до „Карпатской Руси” в Юнкерс барз критычну в світлі права оціну цілой той

шатаньской выселеньчой роботы польской влады. По вказаню ся того допису Петро през десят років, през ден і ніч, был сліджений през польскы тайны службы.

Як юж нераз писали сме, по 1956 р. Лемкы розпочали велькій крик о повороты на свою землю. Тот велькій рух започаткували молоды лемківскы діяче, а недолго юж лідеры, в Зеленій Горі. Петро не витримал. Знаныма собі способами, крутыма дорогами приїзджат до Зеленой Горы. Ту стрічат ся з цілом групом одважных молодых Лемків, ту разом радят як діяти, жебы як найбільше лемківскых родин вернуло ся до гір, на рідну землю.

Был ем в тій групі лемківскых діячи і ту в Зеленій Горі познал ем Петра Феціцу. Памятам як міцно підтримував нас на духу. Його правны оціны цілої ситуації наших люди были підставом до выступлїнь до польской влады о зворот забраной землі, домів, лісів, помагал в зрєдагуваню розмаїтых петицій і до влады і до товдышньої партії. Слухали сме Петра, слухали сме його цінных рад юристы. Так, Пане Петре, то Ваша едукация помогла людям в повертаню на Лемковину, бо Ваши рады мы переносили до домів Лемків на цілій Зеленогірщині і Вроцлавщині. В нашым скалді в Зеленій Горі не мали сме юристы, хоц діяли і Йоан Полянський і сильна варшавска група Лемків, і правна поміч Петра, і сама його особа были для нас міцном підпором. Тішыл ся і сам Петро, же може людям помочы. (...) Перетырвал Петро свій 10-літній домовий арешт. Пережыл і тоты трудны часы, о котрых навет нікому не барз хотіл оповідати. Але діял для добра своїх люди, діял дальше — скромний, тихий, невидочний на політычных мітінгах.

Ма Петро тіж свої заслугы в публицистиці. Написал десятки дописів до „Карпатской Руси“, до „Нашого Слова“, до „Загороды“ і інчых часописів.

Дописы Петра то — сміло мож повісти — наука історії, історії нашого народу, нашої лемківской землі. Бо Він вроснений коренями в нашу землю.

Петро Феціца вмер 31 грудня 2000 рока в Кракові.

Повернути нам Руску Бурсу

Петро ФЕЦЦА

Руска Бурса в Горлицях діяла перед першом світовом войном в роках 1908–1914 і перед другом світовом войном в роках 1931–1939. Был то період з історичного пункту зору недолгій, але записал ся златыма буквами в історії Лемків. Бурса то был феномен. Представте собі розстелены медже горами в узких долинах села з малыма річками і потоками, часто села затрачены, позбавлены твердых доріг, до яких і доїхати было трудно.

І в тых селах находили ся люде, котры сходят ся разом, дискутуют над справами народу, застаналяють ся над тым, што зробити, жебы талантовиты молоды люде могли продолжати свою науку в середніх школах — гімназиях (товды ліцеїв не было).

І постановили выбрати найкоротшу дорогу до сполніня тых замірів. Основали „Общество (Товариство) Руска Бурса в Горлицях”, постарали ся о дім з польом і скоро зачали принимати хлопців зо сел горлицького повіту.

Ци основателі бурсы не заховуют ся як правдивы провідники народу?

Были то грекокатолицкы священники. О. Василій Курыло з Мацины, о. Михайл Юрчакевич, о. Владимир Калужняцкій, о. Дуркот, о Максимович з Перегримкы. Серед основатели находили ся і селяне: Григорій Галь з Лося і Дамян Бубняк з Вапенного. Тоты люде заслужыли собі на нашу добру память.

А ци того, што діяло ся по першій світовій войні не єст так само феноменом?

Треба взяти під увагу, што по войні лемківскы села были вынищены. Ту власні на горлицькій земли розограла ся велика битва медже Австрийом і Росийом (Битва під Горлицями). Інтелігенция, т.є. священники і учителі, вернули ся з Талергоффу з нарушеным здоровльом. В Польши в тым часі зачал ся великій кризис...

І зас в тых тяжких обставлінях нашли ся серед Лемків люде, што не жалуют труду, часу, здоровля, а навет і гроши, жебы лем придбати бурсу

для ей статutowих цілів. Їх старання о зворот бурси были трудны, процес тырвал роки і аж в 1931 р. бурса могла прыняти в свої муры першых кільканадцетых хлопців.

Треба нам памятаці іх імена: д-р Симеон Пыж з Вапенного, М. Качмарчык, о. Михайл Соболевскій з Устя Руского, Теодозій Ядловскій зо Смереківця, Дамян Бубняк з Вапенного, Василь Малецкій з Лішын, Млынар з Розділя і інчы. Серед тых урядників не бракувало і Лосян. Уж на надзвычайным зобраню, котре проходило 20 грудня 1927 р., секретарювал Миколай Галь.

Не меншы заслуги маюць людзе, котры як члены управы, запевнялі бурсі біжучу, штора́з е́фекты́внійшу діяльність од часу ей урухомліня, т. е. од 1931 р. На першым місці треба ту поставіти Миколая Юрковского — учителя зо Сквіртного. Він был душо́м і мотором Общества. Сам не мал родину, протое свое жытя посвятил більшій родині — лемківскій молодежи. Переми́рювал села і заохочува́л хлопців, котры прагнули дальшой науки, скорыстати з okazji, яку давала Бурса. Треба вымініти і др-а Ярослава Сьокалу, якій цілых девят років сполня́л обовязкы председателя (ведучого). Своі юридичны знаня і адвокатску практыку выкорыстувал для добра бурсы, вюл справы бурсы уміло і чесно, ангажуючы свій прести́ж і позицію в соспільстві. Е́фекты́вно представля́л інтересы Бурсы перед адміністраційныма властями Горлиц. Дальшыма акты́вныма дія́телями Бурсы были учителя́ Алексій Вислоцкій з Ганчовой і Юрій Полошынович з Высовой, а тіж популярний серед Лемків вйіт з Устя Руского — Теодор Войтович і інчы передовы людзе по селах Горличчины.

Члены управы бурсы приїзджали на зобраня в Горлицях штонайменше раз в кварталі. Нихто ім не платил діет, ані не звертал коштів подорожы. Бурса была бідна і не мала з чого покрывати таких коштів.

Безпосередньо на штоден Бурсом управляли настоятелі. Першым настоятелем коротко был проф. Володимир Кордасевич (згынул в Освенцімі). Зараз по ним на настоятеля покликано проф. Романа Максимовича. Його отец, як парох Перегримкы, был спілоснователем Бурсы. Заслугы проф. Романа Максимовича для Бурсы сут великы. Він скорочува́л собі вакації, приїзджал до бурсы уж в половині серпня, штобы ю приготовити до прыня́тя бурсаків. Сам власноручні при помочы бурсаків выконува́л меншы малярскы роботы в лазничці, санітарных помішчынях і інчы. За його часів, мимо великих фінансовых трудности, в яких находила ся Бурса, перепроваджено полний ремонт бурсы, уряджено лазничкы, згромаджено велику і цінну бібліотеку, закуплено радіо-апарат, ітд.

Професор был человеком о высокым інтелектуальным рівні, о высокым моральным авторытеті. Сама його присутність ме́дже бурсаками, розмова з ним, в величезній мірі вплила на їх культуру, їх особовіст. Зрештом професор не жалувал часу на безпосередю поміч ученикам, ци

то в обсягу математики (з професії был математиком), ци з інчых предметів.

Атмосфера, яку створил в бурсі проф. Роман Максимович, была надзвичайна. Виховувано нас в духу приязні до себе, до товаришів, до інчых люди, толеранції і дисципліны. В означеных годинах треба было приготувити лекції. В вільным од науки часі можна было управляти спорт, брати участ в грах і забавах.

Медже нами был еден бурсак Димитрий Грацонь з Незнайовой — православний. Тракувано го як каждого інчого ученика. В штоденным жыттю бурсы не было найменшого сліду, што посеред нас є хтоси інчого віроісповіданя.

В бурсі квітло культурне жытя. Богдан Соболевскій з Устя Руского, сын тамтейшого пароха о. Михаїла Соболевского, а потім його брат Роман, успішно диригувал хором бурсы. В бурсі діял і театралний кружок. Свою діяльність зазначал передовшыткым выставом пєсы „Св. Миколай”. В періоді Різдва мы ходили з колядом по кількох наших родинах, які жыли в Горлицях. Были то Сьокалы, Шмігельскы, Мохнацкы. Єдного рока мы здійснили выправу навет до Лося.

Кілька років перед выбухом войны бурса мала двох настоятелів. Тым другим помічником стал мір Володимир Скоморович. З професії — історик і в тим характері все стоял до диспозиції бурсаків. Ділил ся з нима своїма знаннями з обсягу історії рідного краю і в загалі з історії народів.

В першій половині 1939 рока настоятель Скоморович вюл в бурсі приготвляющий курс для девятерых хлопців, што здавали до першой клясы горлицкой гімназії. Вшыткы они здали. Был то остатній великій успіх бурсы перед самым выбухом другой войны.

Так адже Руска Бурса в Горлицях під проводом проф. Романа Максимовича стала ся правдивым осередком, де руска молодеж (перед войном вшыткы Лемкы называли себе русинами) росла в атмосфері науки, культуры і приязні.

Нич прото дивного, же молоды хлопці праві з цілою Лемковины приїджаючи до бурсы, одчували, што їх бурса — то выміряний їх другій дім родинний, якій отверат ім пут до збогачуваня їх розуму, познання світа, духовных вартости.

Треба іщы звернути увагу на явиско солідарности лемківських сел з бурсом. Шторока доконувано збірки сельских продуктів по ріжних селах. Лемкы — для свойой бурсы — не жалували ріжных провіантів. Завдякы тому Бурса могла выконувати свій статутый обовязок в барз тяжкых фінансовых обставліннях. Бурсакы вносили за утриманя в бурсі барз низкы місячны оплаты (од 7 до 30 зл). Яйце коштувало товды — 10 гроши. Найвыжшы оплаты вырівнували родиче хлопців з Лося (село

богате) і інтелігенты, які становили невеликий процент загального числа бурсаків. Велика більшість учеників — то діти бідних селян. Они Бурсі завдячали свій великий жытьовий аванс. Серед бурсаків переважали малы хлопці. То ученики V і VI клясы горлицкой народной школы. На Лемковині школы працювали переважні єдним учителем. Двокласовы школы были рідше, а трикласова школа находила ся хыбаль лем в Лоси. З таких шкіл ученик, штобы приступити до екзамену до I клясы горлицкой гимназії — мусіл скінчыти V і VI клясу 7-класовой школы в Горлицях. І тото выяснят, чом половина бурсаків — то ученики народной школы а лем половина — гімназії.

Чым адже є для теперішнього покоління Лемків Руска Бурса в Горлицях?

1. Єст прикладом успішной діяльности Лемків, коли они спілпрацуют зо собом, ідут разом до назначеной ціли, поступуют розсудно і солідарно. Поділ на такы ци інчы группы, орієнтації, віросповідання не прешкаджат ім в обсягу культуры, освіти і т.д.

2. Єст прикладом жертвенности Лемків во вшыткых видах і то незалежні од того, хто має які школы, хто де мешкат, на селі ци місті, в краю ци Америці, як іде о добро спільне і так благородне як уможливліня талантовитым дітям науки в середніх і вижшых школах.

3. Єст прикладом великого культурного рівня наших селян, котры так сердечно дбали о Руску Бурсу в Горлицях, посылали до ней свої діти і помагали на вшыткы сторони і способы в єй діяльности.

Я вірю, што надішли часы, коли молоды діяче Лемків з Горлицкого, але не лем, підут слідами своїх дідів і прадідів. Доложат вшыткых сил, жебы Руску Бурсу в Горлицях повернути до жытя і повести ю — так як пред войном — по пути доброй sprawy для лемківской молодежи.

Будынок Руской Бурсы в 2008 р.
Budynek Ruskiej Bursy w 2008 r.
The Rusyn Dormitory building — 2008

Святочны традыцыі — колядування і батканя яеў
Tradycje świąteczne — kolędowanie i malowanie jaj techniką batiku
Holiday traditions: caroling, painting Easter eggs

Представліня Молодіжного Театру Руской Бурсы „Терка”
Отуманена 2001

Przedstawienia Młodzieżowego Teatru Ruskiej Bursy „Terka”
Theatrical production by the Rusyn Dorm Youth Theater “Terka”

Представління Молодіжнього Театру Руской Бурси „Терка”
 Амаль 2002, Сонце сходить і заходить 2007
 Przedstawienia Młodzieżowego Teatru Ruskiej Bursy „Terka”
 Theatrical production by the Rusyn Dorm Youth Theater “Terka”

Торжества початку і закінчення шкільного року в Рускій Бурсі
 Uroczystości rozpoczęcia i zakończenia roku szkolnego w Ruskiej Bursie
 Opening and closing ceremonies of the academic school year

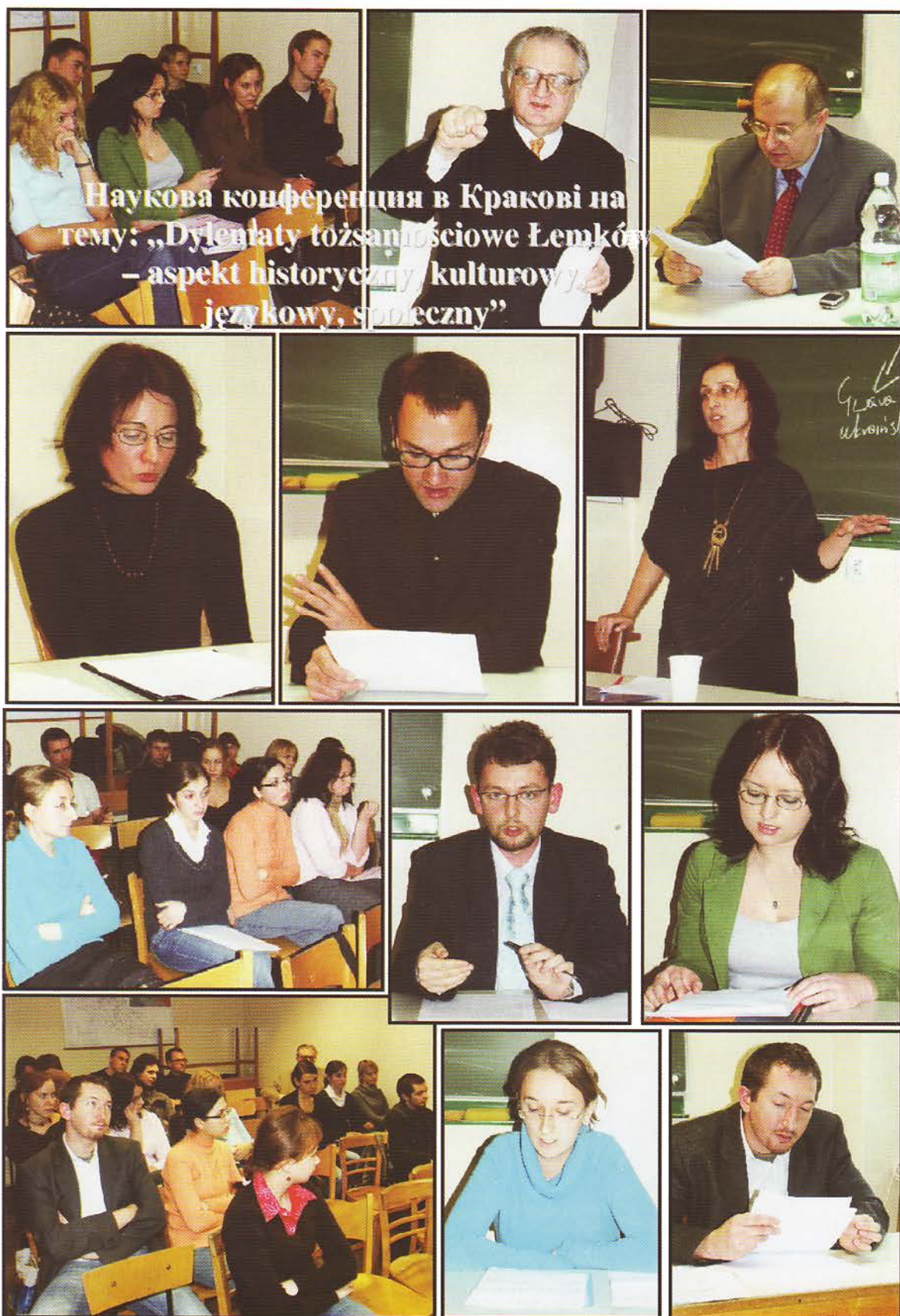
Організувані през Руску Бурсу конкурсы — конкурс речитації, 2007
 Konkursy organizowane przez Ruską Bursę — konkurs recytacji, 2007
 Competitions organized by the Rusyn Dorm, 2007

„Бурсацке літо”
„Bursackie lato”
“Bursacks’ Summer”

Варштаты графікы, 2006
Warsztaty grafiki, 2006
Graphic arts workshop, 2006

Наукова конференція „Дилемати лемківської достоменности”, грудень 2006
 Konferencja naukowa „Dylematy tożsamości Łemków”, grudzień 2006
 Academic conference entitled “The dilemma of Lemko identity”, December 2006

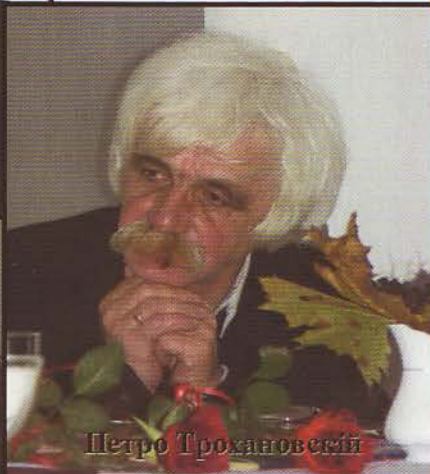
Теодор Кузак

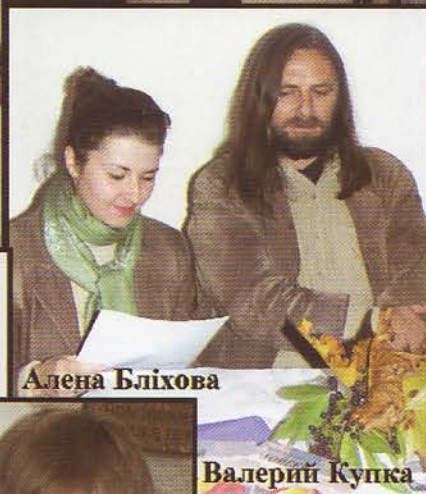
Збігнєв Сятковскі

Олена Дуць-Файфер

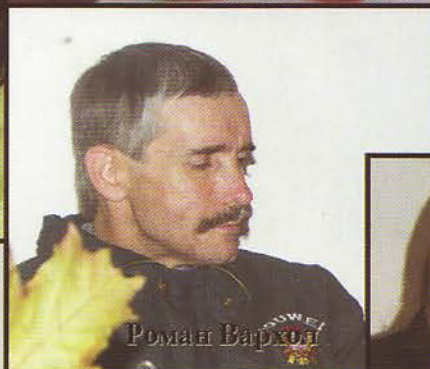

Петро Трохановський

Алена Бліхова

Валерій Купка

Роман Вархол

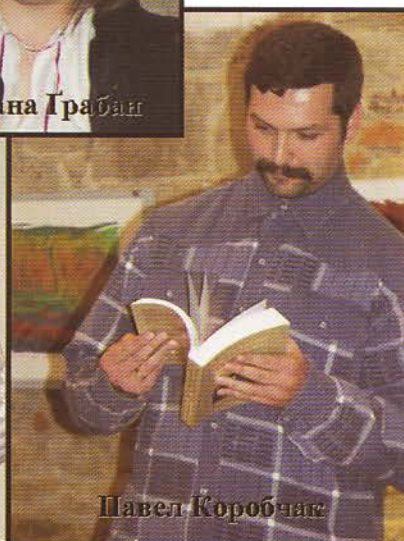
Оксана Грабан

Андрій Котча

Павел Ксеніч

Павел Коробчак

Лемківська Творча Осін, 2006
 Łemkowska Jesień Twórcza, 2006
 "Lemko Creative Autumn", 2006

Молодіжний театр „ТЕРКА”

Лемківська Творча Осінь, 2006
 Łemkowska Jesień Twórcza, 2006
 “Lemko Creative Autumn”, 2006

Województwo
Małopolskie

